

Julia Heikkinen

ARTISTI EI MAKSA

Taiteilijoiden kokemuksia näyttelypalkkiosta ja näyttelykäytännöistä Pohjoisessa valokuvakeskuksessa vuonna 2019

ARTISTI EI MAKSA

Taiteilijoiden kokemuksia näyttelypalkkiosta ja näyttelykäytännöistä Pohjoisessa valokuvakeskuksessa vuonna 2019

Julia Heikkinen
Opinnäytetyö
Kevät 2020
Kulttuurituottaminen ja luova talous
Yamk
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kulttuurituottaminen ja luova talous

Tekijä: Julia Heikkinen

Opinnäytetyön nimi: Artisti ei maksa

Työn ohjaaja: Pekka Isomursu

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2020

Sivumäärä: 50 + 5

Pohjoinen valokuvakeskus toteutti vuonna 2019 pilotin, jossa näyttelyohjelmistoon valituille taiteilijoille maksettiin näyttelypalkkio. Tämä opinnäytetyö selvittää näyttelypalkkion vaikutuksia taiteilijoiden työskentelyyn ja uraan sekä sitä, millainen kokemus näyttelyn järjestäminen Pohjoisessa valokuvakeskuksessa vuoden 2019 taiteilijoille oli. Näyttelypalkkion maksaminen on ei-kaupallisten gallerioiden keskuudessa Suomessa toistaiseksi poikkeuksellista, joten sen vaikutusten kartoittaminen vaikuttaa osaltaan siihen, jatkuuko käytäntö Pohjoisessa valokuvakeskuksessa tulevaisuudessa.

Opinnäytteen teoreettinen viitekehys käsittelee taiteilijoiden tulonmuodostusta ja suomalaista taiteen julkisen tuen järjestelmää. Lisäksi se tutkii, millaisia toimintatapoja näyttelypalkkioiden maksamisessa ja näyttelykäytännöissä on Suomessa ja muissa pohjoismaissa jo olemassa, ja mihin suuntaan kehitys on menossa. Suomalaisen valokuvataiteen ala on Suomessa niin pieni, että pelkästään sitä käsittelevää tutkimusta on tehty vain vähän. Tästä johtuen opinnäytteen tietoperusta käsittelee suurelta osin suomalaista kuvataiteen alaa yleensä.

Näyttelypalkkiopilotin vaikutuksia ja kokemuksia näyttelyn järjestämisestä Pohjoisessa valokuvakeskuksessa tutkittiin palautekyselyllä, johon vuoden 2019 ohjelmiston taiteilijat vastasivat näyttelynsä päätyttyä. Vastauksista kävi ilmi, että kokemukset näyttelypalkkioista ja näyttelykäytännöistä yleisesti vaihtelivat suuresti, mikä osoittaa sen, että alalla ei Suomessa ole vakiintuneita käytäntöjä. Taiteilijoiden kokemukset Pohjoisen valokuvakeskuksen pilotista ja näyttelykäytännöistä olivat kautta linjan erittäin positiivisia.

Taiteilijat kokivat näyttelypalkkion konkreettiset vaikutukset vähäisiksi, mutta henkisesti sen vaikutus oli positiivinen. Samaan lopputulemaan tuli myös Pohjoinen valokuvakeskus. Selvityksen positiiviset tulokset johtivat kahteen kehittämissuositukseen: siihen, että palautetta kerättäisiin vasteresponssina systemaattisesti ja taiteilijoiden kokemuksista tehtäisiin pitkän ajan seurantaa, sekä siihen, että keskuksen hyvistä käytännöistä koottaisiin käsikirja tai opus, jonka avulla muutkin organisaatiot voisivat hyödyntää niitä. Positiivisen palautteen toivotaan joka tapauksessa vaikuttavan suotuisesti sekä Pohjoisen valokuvakeskuksen rahoitukseen että alan rahoitusinstrumenttien kehitykseen yleisesti.

Asiasanat: valokuvataide, näyttelytoiminta, taidegalleria

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in cultural production and creative industries

Author: Julia Heikkinen

Title of thesis: The Artist Does Not Pay

Supervisor(s): Pekka Isomursu

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2020 Number of pages: 50 + 5

In the year 2019 The Northern Photographic Centre executed a pilot project where an exhibition fee was paid to all the artists participating the exhibition programme. This thesis examines what kind of effects the exhibition fee has on the work and career of the artists, as well as what kind of an experience having an exhibition in The Northern Photographic Centre was to the artists in the year 2019. Paying an exhibition fee is so far an exception amongst Finnish non-commercial galleries, so reporting the effects of this pilot then effects on whether this practice continues in The Northern Photographic Centre in the future.

The theoretical framework of this thesis examines how is the income of artists being composed and what kind is the structures of the Finnish public support system. It also studies what kind of practices in organizing and compensating exhibitions there already exist in Finland and other Nordic countries, and what is the direction of development. The field of Finnish photographic art is so small, that research studying only it has been composed only a little. Thus, most of the theoretical framework talks about the field of visual arts in Finland general.

The effects of the pilot and the artists' experiences on organizing an exhibition in The Northern Photographic Centre were studied with a survey that the artists participating the exhibition program in 2019 answered after their exhibition was over. The answers showed that the experiences on exhibition fees and exhibition practices varied generally a lot, which shows that there are no stable practices established in Finland. The experiences on the pilot project and exhibitions in The Northern Photographic Centre were thoroughly highly positive.

The artists saw the concrete effects of the exhibition fee being small, but mentally significant. The Northern Photographic Centre made the same conclusions. The positive results lead into two development suggestions: collecting feedback from the artists systematically in the future and following the experiences for a longer period and gathering a guidebook of good practices in the Northern Photographic Centre that other organizations could use. It is advisable that the positive feedback would have a beneficial influence on the finances of The Northern Photographic Centre, as well as the development of the funding instruments of the field in general.

Keywords: photographic art, art exhibition, art gallery

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
1.1	Pohjoinen valokuvakeskus.....	9
1.2	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	10
1.3	Tutkimusmenetelmät.....	11
1.4	Keskeiset käsitteet.....	12
2	VISUAALISEN ALAN TAITEILIJOIDEN TULONMUODOSTUS.....	14
3	TAITEEN JULKINEN TUKI SUOMESSA.....	17
4	NÄYTTELY- JA PALKKIOKÄYTÄNNÖT MEILLÄ JA MUUALLA.....	20
5	POHJOINEN VALOKUVAKESKUS JA ODOTUKSET NÄYTTELYPALKKIOPILOTIN VAIKUTUKSISTA.....	27
6	TAITEILIJOIDEN KOKEMUKSET PVK:N NÄYTTELYPALKKIOPILOTISTA JA NÄYTTELYKÄYTÄNNÖISTÄ.....	30
6.1	Taiteilijoiden taustat.....	31
6.2	Aiemmat kokemukset näyttelykäytännöistä ja -korvauksista.....	32
6.3	Taiteilijoiden kokemukset ja vaikutukset näyttelystä Pohjoisessa valokuvakeskuksessa.....	35
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSEHDOTUKSIA.....	42
	LÄHTEET.....	46
	LIITTEET.....	51

1 JOHDANTO

Pohjoinen valokuvakeskus päätti vuonna 2019 olla edelläkävijänä siinä, minkä pitäisi olla museoiden ja gallerioiden toiminnassa itsestään selvää: järjestää näyttelyohjelmistonsa niin, ettei taiteilijan tarvitse maksaa siitä aiheutuvia kuluja sekä maksaa taiteilijoille palkkion teosten esittämisestä. Edelläkävijän valokuvakeskuksesta tekee se, että tällainen käytäntö on Suomessa erittäin harvinainen. Uutta toimintatapaa pilotoidessa tuli ajankohtaiseksi kartoittaa, mitä vaikutuksia näyttelypalkkiolla oli taiteilijoiden keskuudessa ja samalla kerätä palautetta siitä, millaiseksi näyttelykäytännöt koettiin.

Millaista työtä ja mitä resursseja on vaatinut tilanne, jossa näyttelyyn tullut katsoja seisoo teoksen edessä galleriassa? Tähän pisteeseen pääsemistä on edeltänyt pitkä ja monitahoinen polku, johon on käytetty rahaa, osaamista ja aikaa useassa eri vaiheessa pitkälläkin aikajaksolla. Tuo polku on saattanut olla vaikkapa tällainen: Teosten tekijä on kouluttautunut ja harjaantunut taiteelliseen työskentelyyn ja saavuttanut ammattitaiteilijan statuksen, jonka vuoksi hänelle on avautunut mahdollisuuksia esittää töitään julkisesti, joskin todennäköisesti eri hakuprosessien kautta. Taiteilija on todennäköisesti osallistunut useampaankin hakuprosessiin hankkiessaan resursseja taiteelliseen työskentelyynsä ja tuotantonsa esittelyyn, ja parhaassa tapauksessa saanut siten ulkopuolista rahoitusta suunnitelmiensa toteuttamiseen.

Erilaiset haut -näyttelyaikojen, apurahojen ja projektiavustusten hakeminen- on temmellyskenttä, jota varten pitää varata paljon aikaa, jolla pitää osata sanallistaa oma osaamisensa ja yrittää markkinoida suunnitelmansa vakuuttavasti ja muista erottuvasti usein tuntemattomina pysytteleville rahan jakajille, joilta myönteisen päätöksen saa yleensä vain pieni prosentti hakijoista -eikä perusteluja päätöksiin yleensä kukaan. Voi siis olla käynyt myös niin, ettei avustusta ole herunut, mutta taiteilija on silti ollut motivoitunut toteuttamaan projektinsa ja hankkimaan rahoituksen sille muilla keinoilla ajatellen mahdollisesti samalla, että projektiin kannattaa ryhtyä, vaikka sitten omalla kustannuksella, koska se saattaa johtaa jonain päivänä esimerkiksi myönteiseen avustuspäätökseen tai seuraavaan projektiin, josta saatetaan korvata kuluja tai jopa maksaa jonkinlaista palkkiota.

Samaan aikaan taiteilija on suunnitellut, työstänyt ja viimeistellyt teoksiaan, dokumentoinut niitä ja kirjoittanut kuvauksia niistä markkinointimateriaaleja varten sekä organisoinut omat aikataulunsa

niin, että kaikki on valmista ja oikeassa paikassa oikeaan aikaan, kun alussa mainittu katselija on valmiina astumaan galleriaan.

Talouden pyörä on kyllä pyörinyt matkalla koko ajan –raha vain on ohittanut itse taiteilijan. Jos mennään polulla takaisin kohti sen alkupäätä, on palkkaa tai tukea saaneita tahoja ehtinyt tulla vastaan jo useita. Sen alussa tukea ovat saaneet taiteilijaa kouluttaneet tahot. Olipa taiteenlaji mikä tahansa, tuotantokustannuksiin eli raaka-aineisiin, materiaaleihin ja laitteistoihin on käytännössä kulunut rahaa ja ostovoimat ovat liikahtelleet. Galleria tai muu esittämisen paikka on rahoittanut toimintansa tavalla tai toisella ja palkannut henkilökuntaa hallinnoimaan, organisoimaan, markkinoimaan, esittelemään ja jopa vartioimaan tulevaa näyttelyä. Myös avustuksia myöntävissä organisaatioissa on työllistynyt useita ihmisiä, kiitos taiteilijan halun saada teoksensa yleisön nähtäville. Välillisesti näyttelyn toteutumisesta ovat todennäköisesti hyötäneet myös mm. tiloimisto, vakuutusyhtiö, kuljetusliike, painopalvelu, hotelli ja ravintola sekä jopa media, jonka parissa työskentelevät ovat saaneet näyttelystä aiheita työstettäväksi kuukausipalkkansa eteen. Taiteen esittämisellä on siis sekä suoria että välillisiä työllistäviä ja taloudellisia vaikutuksia riittämiin, mutta niiden tuntuminen ketjun alkupäässä tekijän lompakossa on epätodennäköistä, harvinaista ja marginaalista.

Oma työskentely koetaan nykypäivänä epärealistisesti korvatuksi tai taloudellisesti kannattamattomaksi monella muullakin alalla. Erona kulttuuri- ja taidealan sekä muiden toimialojen välillä voi nähdä sen, että monen muun alan ammattilaisilla on paremmin valmiuksia ja keinoja vaikuttaa omiin oloihinsa. Viljelijöiden traktorimarssit, opettajien lakot tai hoitoalan epäkohtien tuominen julkisuuteen ovat kaikki saaneet muutoksia aikaan päätöksenteossa, rakenteissa ja asenneilmapiirissä, osa nopeastikin. Voisi hyvin kuvitella, että kun taiteellinen työskentely on niinkin heikosti kannattavaa kuin se vaikkapa Taiteen edistämiskeskuksen viime vuosien tilastojen mukaan esimerkiksi kuvataiteen alalla on: vuonna 2018 17,9% hakeneista sai avustusta, jonka suuruus vaihteli 500-30000 euron välillä mediaanin ollessa 5500€ (Taiteen edistämiskeskus 2018, viitattu 26.2.2020) näkisi taiteilijoita banderollien kanssa eduskuntatalon portailla useinkin, mutta näin ei tapahdu.

Toki pyrintöjä parempaankin nähdään. Erilaisia Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä eduskunnan asettamia työryhmiä työskentelee jatkuvasti ja tuottaa selvityksiä ja toimenpide-ehdotuksia kulttuurialan ja taiteen tekijöiden olojen kohentamiseksi, kulttuuripoliittista tutkimusta tehdään usean tahon toimesta säännöllisesti ja kulttuurialan valtakunnalliset edunvalvontajärjestöt julkaisevat aika ajoin lausuntoja ja kannanottoja taiteen

tekemisen kannattamattomuuden parantamiseksi. Niin kauan kuin järjestelmä on sellainen, että kulttuurin ja taiteen tekeminen on yhteiskunnallisen tuen varassa (eikä esimerkiksi kaupallisesti kannattavaa) haasteena on kuitenkin se, että taiteen ja kulttuurin tuki on poliittisen päätöksenteon armoilla. Taloudellisesti haastavina aikoina, joita meidän muistutetaan tuon tuosta elävän, kulttuurin ja taiteen tukeminen ei ole kovassa huudossa – poliitikoilla riittää tiukkoja päätöksiä tehtäväksi muutenkin. Vaikka kulttuurin ja taiteen osuus valtion vuosittaisesta budjetista ei ole tällä hetkellä edes yhtä prosenttia, ei sen korottaminen ole ehdotettujen toimenpiteiden kärkipäässä edes vaalipuheissa.

Vuoden 2018 lopulla julkaistiin Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän laatima selvitys taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivoista ja tavoitteista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, viitattu 26.2.2020). Selvityksessä todetaan, etteivät taiteen edistämisen tukirakenteet ole kehittyneet sitä mukaa kuin yhteiskunta tai taiteen ja taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema. Työryhmä esittää, että taiteen ja kulttuurin yhteiskunnalliset vaikutukset tulee tunnistaa paremmin, alan rahoitusta tulee kehittää strategisesti ja pitkäjänteisesti ja että taiteellisen työn tulisi olla tasavertaista muiden työalojen kanssa siten, että siitä olisi paremmat mahdollisuudet saada elantoa.

Samansuuntaisia tavoitteita on myös visuaalisten taiteiden valtakunnallisella kattojärjestöllä Suomen Taiteilijaseuralla, joka listasi jo edelliselle, vuonna 2019 loppuneelle hallituskaudelle omiksi hallitusohjelmatavoitteikseen taiteilijoiden erilaisten taloudellisten korvausten kohentamisen: näyttelypalkkioiden maksamisen, taiteilijaeläkkeiden ja taiteilija-apurahatason yleisen noston ja taiteen alv-kannan tarkistamisen (Suomen Taiteilijaseura, viitattu 22.2.2019). Vaikuttaisi siis siltä, että sekä rahoittava että rahoitettava taho ovat yhtä mieltä siitä, minkä asioiden tilaa pitäisi ryhtyä kehittämään ja mihin toimiin tulisi tarttua. Primus motoria asialle kumpikaan osapuoli ei silti nimeä, vaikka juuri koväänistä agitaattoria tilanteen koheneminen varmasti edellyttäisi. Sama todetaan Valtioneuvoston Luovan talouden ekosysteemikehityksen tila ja kehitystarpeet –selvityksessä (Oksanen ym. 2018, viitattu 22.2.2019): alan aktiivisilla puolestapuhujilla ja yhteisillä organisaatioilla on suuri merkitys yhteisen äänen vahvistamisessa. Yksi tällainen äänenkannattaja saattaa tulevaisuudessa olla tuore, lokakuussa 2018 perustettu Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry, joka määrittelee tavoitteekseen kulttuurin ja taiteen yhteiskunnallisen arvostuksen nostamisen (KULTA ry, viitattu 22.2.2019).

Kulttuuripoliittisessa keskustelussa on palloeltu viime aikoina paljonkin sitä, pitäisikö taiteilijoille myöntää apurahojen sijaan palkkaa. Palkanmaksun ajatellaan vaikuttavan positiivisesti taiteen tekijöiden ammattistatukseen, jota mielikuva mitään aikaan saamattomista apurahataiteilijoista rasittaa. Palkanmaksuun ja sen myötä työsuhteisiin liittyy myös sosiaaliturva, jota ilman apurahoin työskentelevät taiteilijat usein jäävät.

Työoikeuden professori Seppo Koskinen on vastikään laatinut Opetus- ja kulttuuriministeriölle selvityksen Ruotsin ja Norjan mallin mukaisen taiteilija-allianssin perustamisesta Suomeen (Koskinen 2019, viitattu 7.3.2019), jonka kautta freelance-taiteilijat työllistyisivät kolmivuotisiin palkkasuhteisiin. Koskisen esityksessä visuaaliset taiteet eivät olisi kokeiluvaiheessa mukana, mutta tavoitteena olisi laajentaa allianssimalli ja taiteilijoiden palkkasuhteet kattamaan kaikki taiteenalat. Onnistuessaan allianssimalli kohentaisi taiteilijoiden oloja ja toimeentuloa merkittävästi.

Tukirakenteita pyritään uudistamaan paitsi taiteilijoiden, myös kulttuuritoimijoiden ja taideorganisaatioiden osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti vuonna 2017 kolmivuotisen kokeilun, jossa museot voivat hakea erityisavustusta näyttelyn järjestämisen yhteydessä taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkioiden kattamiseksi. Kokeilu päättyi vuoden 2019 loppuun, minkä jälkeen käynnistyi sen vaikutusten arviointi. Positiivisia tuloksia on kuitenkin ollut nähtävissä jo ennen vaikutusten arvioinnin valmistumista: Teollisuustaideteen liiton Ornamon mukaan (Museoliitto, viitattu 6.3.2019) avustuskokeilun ansiosta yli puolet Suomen taidemuseokohteista maksoi taiteilijoille korvauksen näyttelyn pitämisestä vuonna 2018. Avustuksella oli mahdollista kattaa enintään 80% palkkiokuluista ja sitä myönnettiin vuonna 2018 keskimäärin 8000 eurolle. Valtakunnalliset järjestöt toivovat, että seuraavaksi palkkiokäytännöt vakiintuisivat ja erityisavustus laajenisi koskemaan museoiden lisäksi myös muita taiteen esittämisen paikkoja.

1.1 Pohjoinen valokuvakeskus

Tämän selvityksen toimeksiantajana on Pohjoinen valokuvakeskus ry. Oulussa toimiva valokuvakeskus on valokuvataiteen edistämiseen keskittyvä yhdistys. Vuonna 1987 perustettu yhdistys on yksi Suomen yhdeksästä valokuvakeskuksesta ja Pohjois-Suomen ainoa valokuvataiteeseen keskittyvä kulttuuritoimija. Pohjoinen valokuvakeskus järjestää ympärivuotista näyttelyohjelmistoa kotigalleriassaan Oulussa, Kulttuuritalo Valveella sekä organisoii näyttelyvientä

ja -tuontia myös muualle Suomeen ja ulkomaille. Sääntöjensä mukaan Pohjoisen valokuvakeskuksen tehtävänä on valokuvataiteen edistäminen, ja tätä tehtävää se toteuttaa näyttelyiden järjestämisen lisäksi tarjoamalla valokuvataiteen asiantuntijapalveluita, järjestämällä työpajoja, koulutusta ja erilaisia yleisötapahtumia sekä osallistumalla erilaisiin valokuvataiteen kotimaisiin ja ulkomaisiin hankkeisiin (Pohjoinen valokuvakeskus, viitattu 1.3.2020).

Pohjoinen valokuvakeskus on jo aiempina vuosina pyrkinyt toiminnassaan siihen, että näyttelytoiminnasta aiheutuisi taiteilijoille mahdollisimman vähän kustannuksia, ja vuonna 2019 se pilotoi ensimmäistä kertaa näyttelypalkkion maksamista kaikille ohjelmistoon valituille taiteilijoille. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että taiteilijalle maksetaan kaikki näyttelystä aiheutuvat kustannukset: galleriavuokrat, teoskuljetukset, vakuutukset, markkinointi- ja avajaiskulut, matka- ja majoituskulut sekä näyttelypalkkio, jonka ajatellaan olevan korvaus itse teosten esittämisestä. Ainoastaan teosten tuotannosta aiheutuvia kuluja ei korvattu.

Näyttelypalkkio oli suuruudeltaan 496€ (sis.alv.) ja Pohjoinen valokuvakeskus kattoi pilotista aiheutuvat kulut omista varoistaan ilman lisä- tai projektirahoitusta. Palkkio jäi sikäli nimelliseksi, ettei sen varaan voi laskea toimeentuloaan, vaikka taiteilija pitäisikin useamman näyttelyn vuodessa, mutta sillä toivottiin olevan kahdenlaista vaikutusta: pilotin toivottiin luovan positiivista painetta myös muille visuaalisen alan toimijoille ja rahoittajille palkkiokäytäntöjen kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen, ja sen toivottiin näkyvän myös monipuolisina ja runsaina näyttelyehdotuksina tulevaisuudessa.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa toimeksiantaja Pohjoiselle valokuvakeskukselle tietoa siitä, miten se onnistuu taiteenedistämistehtävässään. Kyseessä on ensimmäinen kerta keskuksen historiassa, kun sen toiminnasta kerätään laadullista palautetta. Tavoitteena on, että Pohjoinen valokuvakeskus voi käyttää kerättyä palautetta toimintansa kehittämiseen sekä argumenttina rahoituksen hankkimiseen, tiedotukseen ja markkinointiin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää

- mitä vaikutuksia Pohjoisen valokuvakeskuksen maksamalla näyttelypalkkiolla on taiteilijoille?

- millaisena taiteilijat kokevat Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelykäytännöt?

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tämä selvitys koostuu sekä teoreettisesta tietoperustasta että laadullisesta aineistosta, jota on kerätty sekä toimeksiantajalta että varsinaisilta tutkimuskohteilta eli taiteilijoilta. Tietoperusta käsittelee suurelta osin suomalaista kuvataiteen kenttää yleisesti, sillä valokuvataiteen organisaatioihin ja valokuvataiteilijoiden ammattiryhmään keskittyvää tutkimusta ei juurikaan ole. Jos käytännöissä kuvataiteen ja erityisesti valokuvataiteen välillä on merkittäviä eroavaisuuksia, on ne pyritty nostamaan selvästi esiin.

Laadullinen aineisto on koottu selvittämällä toimeksiantajan toiminnan perusteet, haastattelemalla toimeksiantajan edustajaa sekä haastattelemalla taiteilijoita puolistrukturoidulla haastattelulla. Puolistrukturoidun haastattelun kysymykset ovat kaikille samat, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole (Taideteollinen korkeakoulu, viitattu 29.2.2020). Haastateltavat ovat saaneet kysymykset tutustuttavaksi etukäteen, ja niihin on ollut mahdollista vastata puhelimitse tai sähköpostilla. Aineistoa käsitellään selvityksessä narratiivisesti. Haastateltavien näkökulma on keskeinen ja lukuun 6, jossa aineistoa käsitellään, on sisällytetty toimeksiantajan toiveesta runsaasti taiteilijoilta tullutta palautetta sellaisenaan.

Aineistoa on analysoitu laadullisen sisältöanalyysin keinoja (Tampereen yliopisto, viitattu 28.2.2020) käyttäen. Kerätystä tietoa aineistosta on tarkasteltu tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden ja asioiden merkityksiä ja yhteyksiä, toistuvuuksia ja eroavaisuuksia. Tavoitteena on ollut löytää aineistosta yhteneväistä informaatiota, josta voi tehdä johtopäätöksiä.

Selvityksen toteuttamiseen yhteydessä nousi esiin, että sen tekijän suhteella toimeksiantajaan ja vastaajiin saattoi olla vaikutusta vastauksiin, vastasivatpa he kysymyksiin kirjallisesti tai suullisesti. Vaikka vastaajille korostettiin kyselyn anonymiteettia ja vastausten luottamuksellista käsittelyä, vaikutti ajoittain siltä, että vastaukset olivat "varmuuden vuoksi" positiivissävyytteisiä, koska vastaajat tiesivät tekijän olevan työsuhteessa toimeksiantajaan. Myös kasvotusten tehdyt haastattelut olisivat saattaneet johtaa toisenlaiseen lopputulemaan, mutta koska taiteilijat olivat eri puolilta Suomea eivätkä näyttelynsä jälkeen Oulussa, tätä ei ollut mahdollista toteuttaa.

1.4 Keskeiset käsitteet

Taiteilija. Kaija Rensujeff viittaa Taiteilijan asema -selvityksessään (2010, 13) Unescon määritelmään, jonka mukaan taiteilijalla tarkoitetaan jokaista, joka luo, esittää tai tulkitsee taidetta. Taiteilija on se, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä olennaisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittymiseen. Häntä pidetään, tai hän haluaa, että häntä pidetään taiteilijana riippumatta siitä, onko hän työsuhteessa tai jonkin järjestön jäsen. Taiteilijuutta pro gradu-tutkielmassaan käsitellyt Laura Lehenkari viittaa tutkimuksessaan myös Howard S. Beckerin määritelmään, jonka mukaan taiteen ammattilainen on henkilö, jolla on tekniset kyvyt, sosiaaliset taidot ja tarvittava konseptuaalinen taito tehdä helposti tai vaivattomasti taidetta (Lehenkari 2018, 26).

Apuraha. Kulttuurialalla apuraha on taloudellista tukea, jota erilaiset tahot, kuten valtio, kunnat, säätiöt tai rahastot myöntävät tukeakseen kulttuurin ja taiteen tekemistä ja toimintaedellytyksiä. Suomen Taiteilijaseura (Suomen Taiteilijaseura, viitattu 1.3.2020) jakaa apurahat kolmeen tyyppiin: kohdeapuraha, työskentelyapuraha ja sekamuotoinen apuraha. Yksityishenkilöille apurahaa myönnetään tyypillisesti ammattimaiseen taiteelliseen työskentelyyn ja taiteen tekemiseen liittyviin materiaali- ja tuotantokustannuksiin.

Galleria. Alina Mänttari-Butler käyttää pro gradu- tutkielmassaan (Mänttari-Butler 2010, 12) Galleristit ry:n määritelmää, jonka mukaan galleria on näyttelytila, jolla on vakituinen osoite, ympärivuotista näyttelytoimintaa ja joka on uusimman kuvataiteen näyttämö. Galleria on taiteen esittelyfoorumi, jota hoidetaan ammattimaisesti. Tanja Väyrysen (Väyrynen 2015, 15) mukaan paikkaa, jossa taide ja ihminen kohtaavat toisensa, kutsutaan galleriaksi.

Näyttelypalkkio. Näyttelypalkkio on Suomen Taiteilijaseuran ja Teollisuustaideen liitto Ornamon mukaan korvaus taiteilijan työstä näyttelyn valmistelussa ja sen aikana. Se on korvaus tai palkkio, jonka näyttelyn järjestäjä eli museo, galleria tai muu taho maksaa taiteilijalle näyttelyyn liittyvistä työtehtävistä. Tällaisia työtehtäviä ovat muiden muassa näyttelyn suunnittelu, ripustus, taideteosten kuljetukset ja näyttelyn viestintään, markkinointiin tai oheistapahtumiin, kuten taiteilijatapaamisiin, osallistuminen. Näyttelypalkkion lisäksi taiteilija voi saada tekijänoikeudellista korvausta töidensä esittämisestä. Kuvasto ry kutsuu tällaista korvausta näyttelykorvaukseksi. Palkkiosta ja korvauksesta voidaan sopia näyttelysopimuksella. Näyttelysopimuksessa sovitaan

kirjallisesti erilaisista näyttelyn järjestämiseen liittyvistä vastuukysymyksistä. (Ornamo & Suomen Taiteilijaseura, viitattu 26.11.2019.)

2 VISUAALISEN ALAN TAITEILIJOIDEN TULONMUODOSTUS

Kuvataiteilijoita on Cuporen taide- ja taiteilijapolitiikan selvityksen (Hirvi-Ijäs & Sokka 2019, viitattu 1.3.2020) mukaan Suomessa n. 4000, ja valokuvataiteilijoita n. 650. Tarkkaa määrää tai rekisteriä ei ole, ja Cuporen selvityksen luvut perustuvat taiteilijajärjestöjen jäsenmääriin. Kaikki taiteilijat eivät välttämättä ole taiteilijajärjestöjen jäseniä, ja toisaalta kaikki järjestöjen jäsenet eivät välttämättä tee taiteellista työtä kokopäiväisesti tai aktiivisesti, joten luvut ovat vain suuntaa antavia.

Kaija Rensujeffin Taiteilijan asema -tutkimuksessa (2010, 160) todetaan, että suomalaisista valokuvataiteilijoista jopa 89 prosentilla on taiteellinen koulutus, 70 prosentilla korkeakoulututkinto. Tutkimuksen mukaan valokuvataiteilijoista 65 prosenttia työskenteli vapaina taiteilijoina ja 35 prosenttia yrittäjinä. Työllisyystilanne oli parempi kuin kuvataiteilijoilla yleisesti. Ainoastaan taiteellista työtä teki vain kolme prosenttia vastaajista (2010, 162), taiteelliseen työhön liittyvää työtä 89 prosenttia taiteilijoista.

On hyvin tavallista, että suomalainen kuvataiteilija rahoittaa työskentelynsä ja näyttelyprojektinsa apurahoilla sekä mahdollisesti muilla töillä. Kuvataiteen kentällä ei Suomessa, niin kuin ei muissakaan länsimaissa ole samanlaisia pysyviä rakenteita kuin vaikkapa näyttämötaiteen alalla, jolla esimerkiksi näyttelijät voivat työllistyä vakituisesti teatterilaitoksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että käytännössä kaikki kuvataiteilijat ovat ammattiaan harjoittaessaan ns. vapaita taiteilijoita tai erilaisissa freelancer-pohjaisissa työsuhteissa, sillä vakituisia töitä alalla ei juuri ole tarjolla. Sama todetaan Cuporen vuoden 2016 kulttuuribarometrissa (Hirvi-Ijäs ym. 2016, viitattu 26.11.2019), jonka mukaan ilman selkeitä työsuhteita ja toimeksiantoja työskennellään eniten visuaalisten taiteiden ja kirjallisuuden alalla. Kaija Rensujeff on vertailut tutkimuksessaan Taiteilijan asema 2010 eri taiteenalojen keskimääräisiä tuloja, sekä veronalaisia tuloja, apurahoja että niistä laskettuja ns. konstruoituja kokonaisuustuloja. Kuvataiteilijoiden veronalaiset tulot olivat vertailussa kaikista taiteenaloista alhaisimmat, mutta apurahoissa keskimääräiset (2015, 129). Konstruoitu tulo jäi kuitenkin muita aloja matalammaksi, mediaani oli vain 20 220 euroa vuonna 2010, kaikkien taiteilijoiden mediaanin ollessa 30 000 euroa. Taiteellisesta työstä saatujen tulojen osuus kaikista tuloista oli 14 prosenttia.

Suomen Taiteilijaseuran ja Teollisuustaiteen liitto Omamon vuonna 2015 jäsenistöilleen toteuttamassa selvityksessä taiteilijoilta kysyttiin, kuinka merkittävää oma taiteellinen työskentely

on taloudellisesti. 36% vastanneista ilmoitti taiteellisen työskentelyn olevan tulonlähteenä erittäin merkittävä, 23% jokseenkin merkittävä ja 28% vähäisesti merkittävä. 13% vastaajista katsoi, että taiteellinen työskentely ei ole tulonlähteenä lainkaan merkittävä. (Teollisuustaitteen liitto Ornamo & Suomen Taiteilijaseura 2015, viitattu 26.11.2019.)

Taiteellisen työskentelyn sijaan tai lisäksi merkittävänä tulonlähteenä vastanneista 26% piti taiteelliseen työskentelyyn liittyvää työtä, 34% tutkimus- ja opetustehtäviä, 25% muita, ei-taiteellisia töitä ja 42% erilaisia tukia (Teollisuustaitteen liitto Ornamo & Suomen Taiteilijaseura 2015, viitattu 26.11.2019). Selvityksen perusteella näyttäisi siis siltä, että taiteilijat tekevät esimerkiksi kaupallisia taiteellisia töitä, opettavat ja pitävät kursseja sekä ovat vahvasti apurahojen varassa. Vaikka ilmiön numeerinen mittaaminen onkin haastavaa, vaikuttaisi myös siltä, että taiteilijat tekevät taiteellista työtään runsaasti ilmaiseksi. Sama johtopäätös tehtiin Suomen Taiteilijaseuran syksyn 2019 palkkiokyselyssä. Palkkiokyselyn tuloksista kävi ilmi myös se, että korvaus maksettiin yleensä palkkiona. (Teollisuustaitteen liitto Ornamo & Suomen Taiteilijaseura 2015, viitattu 26.11.2019.)

Suomen Akatemian ja Emil Aaltosen säätiön rahoittama, vuosina 2016-2019 toteutettu tutkimushanke Taide, tekijänoikeus ja tekijyyden muutos (Helsingin yliopisto, viitattu 23.2.2020) on tarkastellut monitieteellisesti nykypäivän taidemaailmassa toimivan tekijän asemaa ja oikeuksia. Hankkeessa on tarkasteltu muun muassa taiteilijoiden toimeentuloa ja kokemuksia tekijänoikeuskäytännöistä. Hankkeen tutkimusavustaja Vehka Hakosen (Helsingin yliopisto, viitattu 23.2.2020) mukaan kuvataiteen kentällä tekijänoikeuksista saatuja tuloja ei käytännössä juurikaan ole, ja hankkeessa toteutetun kyselyn perusteella taiteilijan toimeentulo muodostuu useista pienistä osista, kuten opetustyöstä, keikkaluontoisista toimeksiannoista ja sosiaalietuksista. Hankkeen kyselyssä on tullut ilmi myös se, että taiteen tekemistä ei ymmärretä kokopäivätyönä eikä sen rahallista arvoa nähdä yhteiskunnassa, vaikka taidetta muuten yleisesti arvostetaan (Helsingin yliopisto, viitattu 23.2.2020).

Laura Lehenkari on tutkinut pro gradussaan taiteilijoiden menestystä taloudellisesta näkökulmasta. Lehenkarin mukaan (Lehenkari 2018, 31) kuvataiteilijoiden tilanne on tavallisesti sellainen, että suuri osa taiteilijoiden tuloista menee itsessään työn tekemiseen ja tuottamiseen. Taideteoksia ei voi luoda tyhjältä, vaan niiden toteuttamiseen tarvitaan materiaaleja, työkaluja ja -välineitä sekä työskentelytilaa. Taiteenalasta ja tekemisen tavoista riippuen näitä resursseja saatetaan tarvita runsaastikin.

Tänä päivänä taiteilijakin joutuu tekemään taiteellisen työskentelynsä ohella kasvavissa määrin myös erilaisia tuotannollisia ja hallinnollisia tehtäviä ja toimimaan usein koordinaattorina, tuottajana ja yrittäjänä oman taiteensa ympärillä. Taiteilijalta vaaditaan ammattimaista työskentelyä paitsi oman taiteensa tekemisessä, myös mm. rahoituksen hakemisessa ja hakemusten laatimisessa, tiedotuksessa ja markkinoinnissa, sopimusasioissa ja projektinhallinnassa. Taiteilijat joutuvat kilpailemaan rahoituksesta ja näyttelypaikoista, joten on tärkeää pystyä olemaan vakuuttava oman tekemisensä sanallistamisessa, esittelyssä ja markkinoinnissa. Kasvanut tuotannollisen työn määrä saattaa viedä aikaa taiteelliselta työskentelyltä itseltään. Cuporen vuoden 2016 taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan (Hirvi-Ijäs ym. 2016, viitattu 26.11.2019) taiteilijoilta vaaditaan valmiutta uudistua ja monipuolistua ammatillisesti. Uusien työelämään liittyvien valmiuksien ja ammattimaisen työskentelyn nykyaikaisten vaatimusten tulisi sisältyä jo taiteelliseen koulutukseen. Visuaalisella alalla täydennyskoulutusta ei juurikaan ole lukuun ottamatta järjestöjen toteuttamia seminaareja ja työpajoja liittyen esimerkiksi verotukseen tai rahoituksen hakemiseen.

3 TAITEEN JULKINEN TUKI SUOMESSA

Suomessa taidetta ja taiteen tekemistä tuetaan julkisin varoin valtion ja kuntien toimesta. Lisäksi taiteen tekemistä tukevat erilaiset säätiöt ja rahastot, sekä jossain määrin yritykset ja yksityiset toimijat, joiden rooli ei visuaalisten taiteiden saralla kuitenkaan ole kovin merkittävä Veikkausta lukuun ottamatta.

Suomessa on ollut vuodesta 1970 alkaen voimassa laki taiteilija-apurahoista. Valtion kulttuurille osoittamasta rahoituksesta samoin kuin kulttuuriin liittyvästä lainsäädännöstä päättää eduskunta, ja kulttuuripolitiikan strategisesta kehittämisestä taas vastaavat Valtioneuvosto sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö (Stenman 2012, 37). Opetus- ja kulttuuriministeriö myös valmistelee talousarvioesitykset eduskunnan hyväksyttäväksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki jaetaan pääasiassa Taiteen edistämiskeskuksen (Taiken) kautta. Taike jakaa tukea taiteen ja kulttuurin edistämiseen sekä Veikkauksen voittovaroista että valtion budjettivaroista. Veikkauksen tuotoilla on täydennetty valtion budjettirahoitusta jo vuodesta 1953 alkaen (Suomen kulttuurirahasto 2015, viitattu 25.11.2019). Yhteensä tukea jaettiin vuonna 2018 38,3 miljoonaa euroa (Taiteen edistämiskeskus 2018, viitattu 26.2.2020) ja sen osuus oli tuolloin 0,07% valtion menoista. Useiden taiteenalojen etujärjestöt ovat ajaneet tuen määrän nostoa budjetissa yhteen prosenttiin.

Taiteen edistämiseen on olemassa suoraa ja välillistä tukea ja etuuksia. Suora tuki tarkoittaa taiteellisen työskentelyn, taiteellisten projektien ja taideorganisaatioiden toiminnan tukemista.

Välillinen tuki taas tarkoittaa erilaisia sosiaali- ja veropoliittisia ratkaisuja (Suomen kulttuurirahasto 2015, viitattu 25.11.2019), kuten esimerkiksi taiteilija-apurahojen verottomuutta.

Yksittäiset taiteilijat voivat hakea Taikelta työskentely- ja kohdeapurahoja. Näiden avustusten jakamisesta päättävät taidetoimikunnat ja lautakunnat, joiden päätöksenteko perustuu vertaisarviointiin. Valtion taiteilija-apurahat ovat taiteilijoille sekä taloudellisesti että symbolisesti merkittävimpiä avustuksia. Apurahat jaetaan Taiken alaisuudessa toimivien toimikuntien ja niiden toteuttaman vertaisarvioinnin perusteella, ja niiden määrä on pieni suhteessa taiteilijakunnan kokoon. Vuosittain noin 600 eri alojen taiteilijaa työskentelee valtion taiteilija-apurahalla, mikä tarkoittaa rahassa noin kymmentä miljoonaa euroa (Suomen kulttuurirahasto 2015, viitattu

25.11.2019) mutta vastaa alle viittä prosenttia Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurille ja taiteelle varatuista määrärahoista. Valtion taiteilija-apurahan suuruus on 1692,45 euroa kuukaudessa, ja taiteilija maksaa siitä itse n. 14% MYEL-eläkemaksun (Taiteen edistämiskeskus, viitattu 23.2.2020).

Vuonna 2018 Taiteen edistämiskeskus vastaanotti 13123 apurahahakemusta. Näistä yli 3200 hakemusta sai myönteisen apurahapäätöksen. Työskentely- ja kohdeapurahoja jaettiin yhteensä n. 21 miljoonaa euroa. Taiteenaloittain jaoteltuna euromääräisesti eniten tukea saatiin kuvataiteen (17%), kirjallisuuden (15%) ja näyttämötaiteen (13%) aloille. Valokuvataiteen osuus oli 4% (Taiteen edistämiskeskus 2018, viitattu 26.2.2020.)

Valtion ja kuntien lisäksi taidetta tuetaan Suomessa säätiöiden ja rahastojen toimesta. Taidetta rahoittavia säätiöitä tai säätiöluontoisia yhdistyksiä on Suomessa n. 250 (Stenman 2012, 44). Säätiöiden taiteelle jakama kokonaistuki on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulle tultaessa, ja niiden merkitys taiteen tukijoina on kasvanut. Säätiöt ja rahastot ry:n toteuttaman selvityksen mukaan (Säätiöt ja rahastot ry, viitattu 1.3.2020) yksityisten säätiöiden merkitys taiteilijoiden työllistäjinä kasvaa sitä mukaa kuin niiden kulttuurille jakama tuki kasvaa. Vuonna 2018 säätiöt jakoivat taiteelle selvityksen mukaan noin 60 miljoonaa euroa. Summa on hieman yli kymmenen prosenttia edellistä vuotta suurempi ja noin kaksikymmentä miljoonaa euroa valtion jakamaa tukea suurempi.

Taloudellisesti merkittävin kulttuuria tukeva säätiö, Suomen Kulttuurirahasto osoitti taiteelle vuonna 2016 9,8 miljoonaa euroa. (Suomen Kulttuurirahasto 2017, viitattu 26.11.2019) Suomen Kulttuurirahasto on vuonna 1939 perustettu yksityinen säätiö, joka jakaa apurahoja tieteen ja taiteen tekijöille ja työryhmille, sekä kulttuurialan yhteisöille. Se rahoittaa myös suurempia hankkeita, minkä lisäksi säätiöllä on omaa kulttuuritoimintaa. Rahasto koostuu keskusrahastosta ja 17 maakuntarahastosta. Rahaston omaisuus on kertynyt testamenteista ja lahjoituksista, ja sen arvo vuonna 2017 oli 1,6 miljardia euroa. Suomen Kulttuurirahasto jakoi vuonna 2019 taiteelle ja tieteen 39 miljoonaa euroa, josta taiteen osuus oli 46 %. Apurahan sai 1079 apurahansaajaa (Suomen Kulttuurirahasto 2020, viitattu 1.3.2020).

Muita merkittäviä kulttuuria, taidetta ja tiedettä tukevia säätiöitä ovat esimerkiksi Alfred Kordelinin säätiö sekä Koneen säätiö. Vuonna 1956 perustettu Koneen säätiö jakoi taiteen ja tieteen tukemiseen vuonna 2018 yli 28 miljoonaa euroa (Koneen säätiö 2018, viitattu 29.2.2020), ja

Kordelinin säätiö taas jakoi vuonna 2019 yhteensä 5,2 miljoonaa euroa erilaisina apurahoina. (Alfred Kordelinin säätiö 2019, viitattu 29.2.2020.)

Keväällä 2018 Taiteen edistämiskeskus uudisti taiteilijajärjestöille ohjattavien avustusten myöntöperusteita. Yhteisöille myönnettävien toiminta-avustusten jakamisessa suositaan jatkossa sellaisia toimijoita, jotka eivät peri näyttelymaksuja tai joiden perimä maksu on kohtuullinen. Uudistuksen taustalla on periaate, ettei päällekkäisiä tukia myönnettäisi samaan kohteeseen (Taiteen edistämiskeskus 2018, viitattu 26.11.2019). Tällä hetkellä ollaan kuitenkin vielä tilanteessa, jossa esimerkiksi taiteilijajärjestöjen galleriat saavat valtiolta tukea toimintaansa, ja taiteilijat hakevat, ja saavat apurahoja samaisten gallerioiden näyttelymaksuihin.

Taiteilijoille suunnatut apurahat ovat viime vuosina olleet keskeinen aihe taidepoliittisessa keskustelussa. Kaikki tahot ovat sitä mieltä, että taiteilijoille suunnattuja määrärahoja tulisi jakaa useammalle taiteilijalle ja niiden määrää tulisi nostaa. Tämä käy ilmi myös Cuporen vuoden 2016 taiteen ja kulttuurin barometristä, johon vastasivat eri taiteenalojen edunvalvontajärjestöjen edustajat. Vastauksissa apurahojen haluttiin olevan niin suuria, että ne mahdollistavat toimeentulon, ja niiden haluttaisiin myös olevan pidempiä kestoaltaan (Hirvi-Ijäs, ym. 2016, viitattu 26.11.2019). Barometrissä kysyttiin myös näkemyksiä taiteilijatukijärjestelmän uudistamisesta. 41% vastaajista ei osannut ottaa kantaa uudistamiseen, vaikka 39% vastaajista haluaisikin muuttaa järjestelmää. Muutostoiveet kohdistuivat mm. tekijänoikeuskorvauksien kehittämiseen, pitkäjänteisempään rahoitukseen, byrokratian purkamiseen ja tarveharkinnan lisäämiseen (Hirvi-Ijäs ym. 2016, viitattu 26.11.2019.)

Cuporen 2016 selvitykseen vastanneiden näkemys taiteen julkisesta tuesta on se, että rahoitus on kaiken kaikkiaan liian vähäistä ja sitä tulisi nostaa sekä määrältään että tasoltaan, sekä se, että apurahoja pitäisi voida saada myös taiteellisen työskentelyn suunnitteluun, kehittämiseen ja ylipäätään tuotantojen eri vaiheisiin. Kehittää voisi myös rahoituksen raportointia (Hirvi-Ijäs ym. 2016, viitattu 26.11.2019.)

Viime vuosina keskustelua on herännyt myös rahastojen ja säätiöiden aktiivisemmaksi muuttuneesta roolista. Joillekin apurahoille on alettu asettaa sisällöllisiä kriteerejä, ja vaikka ne olisivat väljiä ja monitulkintaisiakin, ovat kriteerit saaneet aikaan keskustelua siitä, ohjaavatko rahoittavat tahot taiteen sisältöjä valittuihin suuntiin yleishyödyllisten tarkoitusten sijaan.

4 NÄYTTELY- JA PALKKIOKÄYTÄNNÖT MEILLÄ JA MUUALLA

Suomessa ei toistaiseksi ole vakiintunutta näyttelypalkkio- tai sopimusjärjestelmää, mutta viime vuosina on alettu tehdä selvitystyötä ja pilottihankkeita, jotka saattavat edistää uuden järjestelmän syntymistä. Tässä luvussa valotetaan tämänhetkistä tilaa Suomessa ja vertailun vuoksi kerrotaan, millaisia järjestelmiä muissa pohjoismaissa on jo olemassa. Suomessa tekijänoikeuslaki antaa taiteilijalle oikeuden määrätä teostensa julkisesta esittämisestä, mutta laki ei velvoita korvaamaan teosten näytteillä oloa taloudellisesti (Suomen Taiteilijaseura, viitattu 26.11.2019).

Suomessa toimii visuaalisen alan tekijänoikeusyhdistys Kuvasto ry, joka perii tekijänoikeudellisia näyttelykorvauksia jäsen taiteilijoidensa puolesta. Vuonna 1987 perustetulla yhdistyksellä on n. 2600 jäsentä Suomessa, ja se edustaa ulkomaisten sisarjärjestöjensä kanssa sovitulla vastavuoroisuussopimuksella myös noin 100 000 ulkomaista taiteilijaa. Kuvaston näyttelykorvaus ei koske gallerioita. Avoimuusraporttinsa mukaan Kuvasto peri näyttely-, käyttö- ja jälleenmyyntikorvauksia vuonna 2018 yhteensä yli 939 000 euroa (Kuvasto 2018, viitattu 26.11.2019). Kuvasto on määritellyt keräämälleen korvaukselle hinnaston, joka määräytyy teoslajin, teosten määrän näyttelyssä, näyttelyn keston sekä kävijämäärän perusteella. Kuvasto on määritellyt näyttelykorvaukselle myös minimin (120 euroa) ja maksimin (5000€) (Kuvasto 2018, viitattu 26.11.2019). Näyttelykorvausta maksetaan vain niille taiteilijoille, jotka ovat liittyneet Kuvaston jäseniksi. Ruotsissa ja Norjassa ja Tanskassakin on omat kuvataiteilijoiden tekijänoikeusjärjestönsä, mutta nämä eivät kerää taidenäyttelyiden näyttelykorvauksia vaan näyttelyjärjestäjät maksavat korvaukset suoraan taiteilijoille.

Nykytaiteen tiedotuskeskus Frame Contemporary Art Finland laati vuonna 2018 Taidegalleriatilasto 2017-nimisen julkaisun, joka kartoitti suomalaisten taidegallerioiden näyttelytoimintaa, sopimus- ja korvauskäytäntöjä sekä näkemyksiä kentän toiminnasta (Frame Contemporary Art Finland 2017, viitattu 26.11.2019). Suomen Taiteilijaseura ja Teollisuustaiteen liitto Ornamo puolestaan toteuttivat vuonna 2015 Ornamon taidejaostolle sekä Suomen Taiteilijaseuran jäsenjärjestöjen jäsenille suunnatun kyselyn, jossa kartoitettiin taiteilijoiden kokemuksia näyttely- ja sopimuskäytännöistä. Selvitys tehtiin kulttuuriministeri Pia Viitasen asettaman työryhmän pyynnöstä, ja siinä pyrittiin saamaan yleiskuva siitä, millaisia kokemuksia taiteilijoilla on palkkio- ja sopimuskäytännöistä suomalaisissa gallerioissa ja museoissa (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaiteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019).

Framen selvitykseen vastasi 71 galleriaa eri puolilta Suomea. Mukana oli taiteilijaseurojen gallerioita, muiden taideyhdistysten gallerioita, yksityisiä gallerioita sekä julkisen sektorin toimijoita. Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon selvitys taas koostui 327 taiteilijan vastauksesta, joista 78% oli naisia ja 22% miehiä. Vastaajien ikä oli 24-81 vuotta ja heistä lähes puolet (47%) asui pääkaupunkiseudulla ja lähes kaikki eri puolilla Suomea. Yli puolella vastaajista oli ylempi korkeakoulututkinto, ja jopa 74% oli toiminut ammattitaiteilijana yli 10 vuotta. (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaitteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019.)

Palkkiokäytäntöjen kentällä vaikuttaa kyselyn perusteella olevan paljon vaihtelua, sekavia käytäntöjä ja yhdenmukaisuuden puutetta. Museoilla on mahdollista maksaa taiteilijoille kuluja ja palkkioita, mutta korvauskäytännöt vaikuttavat tapauskohtaisilta ja jopa sattumanvaraisilta. Maksetun palkkion määrä vaihteli vastauksissa 33 eurosta 10 000 euroon. Vain 23% vastanneista oli saanut ainakin joskus jonkinlaisen korvauksen museonäyttelystä. (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaitteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019.)

Jopa 77% Taiteilijaseuran ja Ornamon kyselyn vastaajista ilmoitti, ettei ole koskaan saanut museonäyttelystä näyttelypalkkiota, 79% ei ollut saanut korvausta tuotantokuluista, 75% vastaajista ei ollut korvattu oheishjelmaan osallistumista ja 84% ei ollut saanut korvausta näyttelyn pystyttämiseen tai purkuun osallistumisesta. Kulukorvauksia kuitteja vastaan oli maksettu 43% vastanneista. (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaitteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019.) Vastaajille tuntui myös jääneen epäselväksi, oliko heille maksettu palkkiota vai kulukorvauksia - tyyppillisesti jotain muuta kuin näyttelypalkkiota. Framen Taidegalleriatilasto 2017 vastanneista gallerioista 80% ilmoitti, ettei maksanut kulukorvauksia tai palkkioita ollenkaan. Jos jotain kuluja korvattiin, ne olivat yleisimmin teosten tuotantokuluja (Frame Contemporary Art Finland 2017, viitattu 26.11.2019).

Lukujen perusteella taiteilijat toteuttavat valtaosan museonäyttelyistä omalla kustannuksellaan, ja osa vastaajista kertoi myös joutuneensa jättämään näyttelyitä pitämättä taloudellisista syistä sekä museoissa että gallerioissa. Cuporen vuoden 2016 kulttuurin ja taiteen barometrin mukaan (Hirviljäs ym. 2016. Viitattu 26.11.2019) 93% vastaajista koki palkattoman työn omalla taiteenalallaan ongelmana. Heikko ja suhteessa museoiden kuukausipalkkaiseen henkilökuntaan jopa alisteinen taloudellinen asema saattaa vaikuttaa negatiivisesti ammatti-identiteettiin ja motivaatioon. Taiteilijat eivät myöskään vaadi palkkiota näyttelyn pitämisestä tai korvauksia siitä syntyvistä kuluista. Suomen Taiteilijaseuran vuoden 2019 palkkiokyselyn tuloksista kävi ilmi myös se, että taiteellista

työtä tehneet taiteilijat olivat tehneet kirjallisen sopimuksen noin 50% tapauksista ja että työehtosopimuksen mukainen sopiminen, saati työskenteleminen oli erittäin harvinaista. (Suomen Taiteilijaseura 2019, viitattu 1.3.2020.)

Peräti 79% Cuporen kyselyn vastaajista ei ollut koskaan vaatinut näyttelypalkkiota, 77% ei ollut vaatinut tuotantokulujen korvaamista, 54% ei ollut vaatinut kulukorvauksia ja 74% ei ollut vaatinut korvausta osallistumisesta oheishjelmaan. Tämän lisäksi 71% ei ollut vaatinut tekijänoikeuskorvauksia, jotka museoiden pitäisi maksaa automaattisesti Kuvaston jäsenille (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaiteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019.) Neuvotteluasema koettiin heikoksi ja hankalaksi, sillä taiteilijat kokevat, että museonäyttelyt edistävät heidän mahdollisuuksiaan saada rahoitusta taiteensa tekemiseen. Tämä mahdollistaa sanelupolitiikan museoiden taholta. Puolet vastaajista oli sopinut näyttelystä kirjallisesti aina tai usein, puolet taas harvoin, kerran tai ei koskaan.

Myös gallerianäyttelyitä pidettiin uran kannalta merkittävänä, vaikka niiden koettiin olevan taloudellisesti kannattamattomia. 71% vastaajista ilmoitti, että gallerianäyttelyn tuotot ovat harvoin tai ei koskaan olleet isommat kuin kulut. (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaiteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019.) Framen Taidegalleriatilasto 2017 mukaan 69% gallerioista peri taiteilijoilta näyttelyvuokran ainakin osassa näyttelyistä. Yleisintä vuokran periminen oli taiteilijaseurojen ja -liittojen gallerioissa, harvinaisinta taas taiteilijavetoisissa gallerioissa (Frame Contemporary Art Finland 2017, viitattu 26.11.2019). Galleriavuokran tai näyttelymaksun suuruus vaihteli 120 eurosta 2960 euroon keskiarvon ollessa 1056 euroa.

Taidegalleriatilasto 2017 mukaan kulut jakautuivat tyypillisesti niin, että gallerian vastuulla oli henkilökunnan palkkakulut, näyttelyvalvonta, näyttelyn markkinointi sekä oheistapahtumat. Taiteilijan vastuulla puolestaan oli teosten tuotantokulut, kuljetus- ja matkakulut (Frame Contemporary Art Finland 2017, viitattu 26.11.2019.)

Kehittämissuhteita kysyttäessä vastauksissa toivottiin muutosta erityisesti gallerianäyttelyiden kustannusrakenteeseen ja taloudellisen riskin epäileluun jakaantumiseen taiteilijan ja gallerian välillä: vuokrien poistoa tai edes kohtuullistamista, provisiota myynnistä ja muiden näyttelykustannusten tasapuolisempaa jakoa. Myös myyntityön ja markkinoinnin kehittämistä toivottiin (Suomen Taiteilijaseura & Teollisuustaiteen liitto Ornamo 2015, viitattu 26.11.2019).

Muissa Pohjoismaissa on jo olemassa järjestelmiä ja vakiintuneita käytäntöjä näyttelypalkkioiden maksamiseksi. Suomen Taiteilijaseura on viime vuosina selvittänyt näitä rakenteita suomalaisen mallin pohjaksi. Seura toteutti vuonna 2015 selvityksen näyttelypalkkioista ja -korvauksista Pohjoismaissa. Yksi selvityksen tavoitteista oli, että kartoittamalla muualla jo olemassa olevia ja vakiintuneita käytäntöjä päästäisiin askel lähemmäksi suomalaista näyttelypalkkio- ja korvausjärjestelmää tai ainakin esitystä sellaisesta (Hannus 2015,1).

Ruotsi

Ruotsissa näyttelykorvausta on maksettu jo 1970-luvulta lähtien, kun kuvataiteilijoiden valtakunnallinen järjestö Konstnärernas Riksorganisation ja valtiollinen museo- ja näyttelyasiantuntijoiden verkosto MUS 65 sopivat näyttelykorvauksien maksamisesta. Sopimusta on sen solmimisesta lähtien päivitetty ja uusittu, ja vuoden 2009 alusta Ruotsissa astui voimaan *Medverkans- och utställningavtalet* eli osallistumis- ja näyttelysopimus (MU-sopimus). Sopimukseen kuuluu valtion ja taiteilijajärjestöjen sopima raamisopimus sekä näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan välille laadittava sopimus (Hannus 2015, 3). MU-sopimus on solmittu Ruotsin valtion edustajan Kulturrådetin sekä neljän keskeisen taiteilijoita edustavan taiteilijajärjestön kesken (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Viitattu 1.3.2020).

MU- sopimuksen tavoitteena on taata, että taiteilijalle maksetaan kohtuullinen korvaus siitä, että hänen omistamiaan teoksia esitetään julkisessa näyttelyssä. Sopimus määrittelee mm. taiteilijalle maksettavan korvauksen suuruuden ja eri käytännöistä sopimisen muodot. Sopimus myös kieltää näyttelykorvauksen maksamatta jättämisen tai kattamisen esimerkiksi kulukorvauksilla (Hannus 2015, 3). MU-sopimus velvoittaa kaikkia valtiollisia tahoja, jotka järjestävät näyttelyitä, ja sen toivotaan ohjaavan myös muiden julkista tukea saavien näyttelyjärjestäjien toimintaa ja käytäntöjä.

Näyttelyjärjestäjät maksavat korvauksen suoraan taiteilijoille. Korvauksen suuruuden määrittävät näyttelyn järjestäjän koko, näyttelyn kesto sekä osallistuvien taiteilijoiden määrä. Teosmäärä tai näyttelyn koko eivät vaikuta korvaukseen. Sopimus koskee paitsi ruotsalaisia, myös muita Ruotsissa näyttelyjä pitäviä taiteilijoita. Sopimukseen on kirjattu myös, että korvausta korotetaan kuluttajaindeksiin sidotulla indeksikorotuksella kolmen vuoden välein.

Näyttelykorvaukselle on myös määritelty minimitasot. Taiteilija saa yksityisnäyttelystä aina vähintään 5400 kruunua (n. 574 euroa), kahden tai kolmen taiteilijan yhteisnäyttelystä vähintään 3300 kruunua (n. 350 euroa) ja 4-20 taiteilijan näyttelystä 2300 kruunua (n. 244 euroa). (Hannus

2015, 5.) Eri kokoluokan näyttelyjärjestäjille on määritelty ohjeelliset korvaustasot, jotta sopimusta voitaisiin soveltaa muihinkin toimijoihin kuin valtiollisiin, suuriin museoihin.

Näyttelykorvauksen lisäksi taiteilijoille voidaan maksaa osallistumiskorvausta, jolla katetaan erilaisia näyttelyn järjestämisestä aiheutuvia kuluja, kuten taiteilijan työtä näyttelyn tuotannon tai järjestämisen aikana, oheisohjelman järjestämistä, tekijänoikeuskorvauksia tai teosten kuljetus- ja vakuutuskustannuksia. Kuten näyttelykorvaukselle, myös osallistumiskorvaukselle on määritelty minimisuositukset. Suositus minimipalkkioksi on 750 kruunua (n. 80 euroa) tunnilta, jos taiteilija toimii yrittäjänä tai 570 kruunua (n. 60 euroa) tunnilta jos taiteilija työskentelee palkansaajana. Osallistumiskorvauksen maksaminen ei ole pakollista. Sen tavoitteena on vähentää taiteilijoiden tekemää ilmaista työtä ja parantaa taiteilijoiden neuvotteluasemaa suhteessa näyttelyjärjestäjiin. (Hannus 2015, 6-7.)

Ruotsin kansalliset kuvataide- ja muotoilujärjestöt selvittivät MU-sopimuksen käyttöä vuonna 2015 barometrilla, joka kartoitti millä tasolla MU-sopimuksen käyttö on. Barometrin mukaan sopimusta käytti lähes puolet Ruotsin näyttelyjärjestäjistä, ja sitä käyttävät toimijat maksoivat taiteilijoille korkeampia korvauksia kuin ne, jotka eivät noudattaneet sopimusta. (Hannus 2015, 10.) Sopimus siis parantaa taiteilijoiden toimeentuloa ja työskentelyn edellytyksiä, mutta sen soisi leviävän laajempaankin käyttöön.

Norja

Norjassa on ollut sopimus näyttelykorvauksesta (*Statens Utstillningsvederlagsavtale*) vuodesta 1978 alkaen, jolloin sen sopivat valtakunnalliset taidejärjestöt sekä Norjan valtio. Norjassa museot tai muut näyttelyjärjestäjät maksavat suoraan taiteilijalle korvauksena ikään kuin vuokran taiteilijan tekemien ja omistamien teosten näytteille asettamisesta. Sopimus ei velvoita näyttelyjärjestäjiä maksamaan taiteilijan näyttelyjärjestäjälle tekemästä työstä. Korvausta maksetaan vain norjalaisille tai Norjassa pysyvästi asuville tai työskenteleville taiteilijoille. (Hannus 2015, 12.)

Korvauksen määrittelemiseksi sopimuksessa on malli, jonka mukaan suuruus määräytyy. Korvauksen eri osioita ovat palkkio teoksen näytteillä olosta (per teos), korvaus siitä, ettei taiteilija voi käyttää teosta itse (per teos), teoksen arvoon sidottu osio (1,5% per teoksen vakuutusarvosta per kuukausi) sekä tarvittaessa korvaus teoksen vaurioitumisesta. Pidemmässä näyttelyissä korvaus alkaa ajan kuluessa pienentyä. Lisäksi sopimus velvoittaa näyttelyjärjestäjät myös vastaamaan teosten vakuutuksista itse näyttelyn sekä kuljetusten aikana. (Hannus 2015, 13.)

Näyttelykorvausmallissa on sekä nähty hyvää että löydetty parannettavaa. Indeksiin sidotut korvaussummat ovat seurailleet yleistä palkkatasoa, ja korvaukset ovat voineet tuoda taiteilijoille merkittäväkin tuloa. Toisaalta malli on koettu monimutkaiseksi ja korvausten laskeminen hankalaksi, sekä korvausten määräytyminen epätasa-arvoiseksi eri taiteenlajien välillä. Parannusehdotukseksi on ehdotettu mallia, jossa palkkio koostuisi perusosasta, tuotanto- ja järjestelypalkkiosta sekä muusta työstä maksetusta palkkiosta. (Hannus 2015, 13.) Taiteilijajärjestöjen laatimaa ehdotusta on pilotoitu 12 eri puolilla Norjaa sijaitsevan, erityyppisen ja erikokoisen näyttelyjärjestäjän toimesta vuosina 2014-2016.

Tanska

Tanskassa näyttelypalkkio- ja korvausjärjestelmä (*visningsvederlag*) on Ruotsia ja Norjaa tuorempi, mutta ollut käytössä vuodesta 2003 lähtien. Järjestelmä muistuttaa Norjan vastaavaa mutta on yksinkertaisempi. Tanskassa taiteilijalle maksetaan korvausta 1% tekemänsä ja omistamansa teoksen arvosta per näytteilläolokuukausi, vähintään kuukauden ja enintään kuuden kuukauden ajalta. Minimikorvaus (2015) näyttelyä kohden on 2500 kruunua eli n. 335 euroa. Myös maksimikorvaus on määritelty, ja se on 7500 Tanskan kruunua eli n. 1000 euroa per kuukausi yhtä näyttelyä ja taiteilijaa kohden. Korvaus maksetaan Tanskassa pääasiallisesti asuville tai työskenteleville taiteilijoille ja sitä ovat veloitettuja maksamaan valtiolliset sekä valtion tukemat museot ja taidehallit, kulttuuriministeriön alaiset laitokset sekä valtiolta projektirahoitusta saavat näyttelyjärjestäjät. (Hannus 2015, 15.)

Tanskassa on sopimuksen lisäksi laadittu mallisopimus pohja taiteilijoiden ja näyttelyjärjestäjien käyttöön. Mallin avulla voidaan sopia vastuiden ja kulujen jakamisesta sekä mm. taiteilijan osallistumisesta näyttelyyn liittyviin tapahtumiin (Hannus 2015, 16). Malli selkeyttää käytännöistä sopimista ja parantaa taiteilijoiden neuvotteluasemaa mutta se ei yksin velvoita näyttelyjärjestäjää sitoutumaan valtiolliseen näyttelypalkkioon. Myös Tanskassa on käyty keskustelua taiteilijoiden tekemästä ilmaisesta työstä.

Suomen kehityssuuntia

Suomen Taiteilijaseura ja Teollisuustaiteen liitto Ornamo toteuttivat vuonna 2015 näyttelypalkkiopilotit järjestämässään näyttelyissä. Teollisuustaiteen liitto Ornamo pilotoi Design-museossa Helsingissä pidetyssä Keramiikka tilassa-näyttelyssään näyttelypalkkiota ja uusia sopimuskäytäntöjä vuonna 2015 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Viitattu 1.3.2020). Näyttely oli 45 taiteilijan ryhmänäyttely. Pilotissa Ornamon ja siihen osallistuneiden taiteilijoiden välille

solmittiin Ruotsin MU-sopimusta mukaileva näyttelysopimus, ja taiteilijoille maksettiin 200 euron näyttelypalkkio sekä tekijänoikeuskorvauksia. Taiteilijat vastasivat näyttelyn jälkeen kyselyyn, jonka perusteella tehtiin johtopäätöksiä sopimuksen ja palkkion toimivuudesta. Kyselyn tuloksista kävi ilmi muun muassa se, että taiteilijoiden realistista työaikaa oli haastavaa arvioida sopimukseen, ja hajonta taiteelliseen työhön käytetyssä työajassa oli suurta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Viitattu 1.3.2020.)

Suomen Taiteilijaseuran näyttelypalkkiopilotti taas toteutettiin alle 35-vuotiaiden kuvataiteilijoiden Nuoret 2015-näyttelyn yhteydessä. Pilotti koostui neljästä osiosta: näyttelypalkkiosopimuksesta, koulutuspäivistä, palautekyselystä ja raportoinnista. Varsinkin sopimuskäytäntöjä, taiteen hinnoittelua ja markkinointia käsitelleet koulutuspäivät koettiin erittäin hyödyllisiksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Viitattu 1.3.2020.)

Vuosina 2017-2019 Suomessa on ollut käynnissä suurempi pilottihanke, jossa museot ovat voineet hakea Opetus- ja kulttuuriministeriöltä erityisavustusta taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkioiden kattamiseksi. Palkkiota on voinut maksaa taiteilijan osallistumisesta näyttelynsä suunnitteluun sekä toteutukseen, näyttelyrakentamiseen, näyttelyn oheisohjelmaan ja näyttelyn jälkitöihin (Opetus- ja kulttuuriministeriö, viitattu 1.3.2020). Pilotti on ollut kokeilu uudesta avustusmuodosta, joka on ollut yksi taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän suosituksista. Kokeilu oli suosittu, ja avustusta haettiin jokaisella hakukierroksella kasvavissa määrin.

Pilotin aikana avustusta jaettiin yhteensä 307450 euroa, ja sitä sai yhteensä 41 tahoja. Avustukset vaihtelivat 1300 eurosta 20600 euroon, mediaanin ollessa viimeisenä vuonna 4650 euroa. (Suomen Taiteilijaseura 2019, Viitattu 23.2.2020). Kolmivuotisen pilotin päätyttyä vuoden 2019 lopussa Opetus- ja kulttuuriministeriö laati pilottia koskevan vaikuttavuusarvioinnin, jonka tulokset antavat suuntaa käytännön kehittämistyöhön ja vakiinnuttamiseen (Suomen Taiteilijaseura 2019, Viitattu 23.2.2020). Pilotin kaltaisen tukijärjestelmän kustannukset olisivat valtiolle vuodessa noin miljoonan euron suuruusluokkaa, joskin ne todennäköisesti kasvaisivat merkittävästi, jos avustukset avattaisiin myös kaupallisten gallerioiden ja kolmannen sektorin toimijoiden haettaviksi.

5 POHJOINEN VALOKUVAKESKUS JA ODOTUKSET NÄYTTELYPALKKIPILOTIN VAIKUTUKSISTA

Näyttelypalkkiopilotin vaikutusten selvittämiseksi haastateltiin sekä Pohjoisen valokuvakeskuksen toiminnanjohtaja Alla Räisästä että kaikkia ohjelmiston taiteilijoita. Alla Räisänen vastasi kysymyksiin Pohjoisen valokuvakeskuksen odotuksista näyttelypalkkiopilottia kohtaan sekä ennen pilotin alkamista että sen päättymisen jälkeen.

Tausta ja lähtötilanne

Ennen pilottia Pohjoisessa valokuvakeskuksessa ei ole ollut vakiintunutta näyttelypalkkiokäytäntöä. Näyttelypalkkioita on maksettu ensimmäisen kerran vuonna 2017 kansainvälisen Art Transit North -projektin yhteydessä järjestetyistä näyttelyistä. Kyseisessä projektissa oli osallistujia Suomesta, Ruotsista, Norjasta ja Venäjältä ja sen yhteydessä noudatettiin ruotsalaista näyttelypalkkiokäytäntöä.

Vaikka Pohjoinen valokuvakeskus ei olekaan maksanut aiemmin näyttelypalkkioita, on keskus saanut Räisäsen (haastattelu, 9.12.2019) mukaan positiivista palautetta jo nykyisistä käytännöistään, joissa taiteilijoille kustannetaan gallerian vuokra, kuljetukset, vakuutukset, taiteilijan matkat ja majoitus sekä ruokailut ripustus- ja avajaispäiviltä, avajaiset tarjoiuineen sekä tiedotus ja markkinointi. Lisäksi taiteilijat saavat apua näyttelyrakentamisessa ja ripustuksessa, eikä heidän tarvitse vastata näyttelyn purkamisesta tai pakkaamisesta ollenkaan. Räisäsen mukaan (haastattelu, 9.12.2019) tämä käytäntö on taiteilijoista jopa yllättävä.

Pohjoisella valokuvakeskuksella on aktiivinen rooli suomalaisessa taidepoliittisessa keskustelussa, ja tuo keskustelu, samoin kuin Opetus- ja kulttuuriministeriön kolmivuotinen kokeilu uudesta avustusmuodosta kuvataiteilijoille on motivoinut keskusta toteuttamaan pilotin.

“Pilotti on PVK:n puheenvuoro ajankohtaiseen keskusteluun, mutta liittyy laajemmin keskusteluun valokuvakeskusten tulevaisuudesta. Keskeinen teema on alueellisuuden määrittely ja sitä kautta valokuvakeskusten tulevaisuuden tehtävät ja toiminta. Kysymys on siis myös Pohjoisen valokuvakeskuksen toiminnan ja identiteetin uudelleen määrittelystä.”

Pilottia on valmisteltu taide- ja kulttuuripoliittiseen keskusteluun osallistumisen lisäksi perehtymällä pohjoismaisiin näyttelypalkkiokäytäntöihin, ja näistä erityisesti ruotsalaiseen MU-järjestelmään.

Pohjoinen valokuvakeskus toteuttaa erityisesti pohjoismaisia yhteistyöprojekteja, joten on luontevaa kehittää keskukselle jo olemassa oleviin pohjoismaisiin käytäntöihin sopivia omia menetelmiä.

Pilottia oli valmisteltu yhdistyksen henkilökunnan toimesta ja sen hallituksen kanssa keskustellen vuodesta 2017 lähtien. Yhdistyksen hallitus on yksimielisesti päättänyt, että vuodesta 2017 ollaan luovuttu taiteilijoilta perittävästä näyttelymaksusta ja että vuonna 2019 pilotoidaan näyttelypalkkiota. Pilotin toteuttamiseen ei saatu erillistä rahoitusta, vaan se toteutettiin keskuksen oman rahoituksen turvin. Pilottia ja maksettavaa palkkiota markkinoitiin keskuksen viestintäkanavissa, medialle, yhdistyksen jäsenistölle sekä rahoittajatahoille.

Odotukset pilotin vaikutuksista

Räisäsen mukaan (haastattelu, 9.12.2019) pilotin tavoitteena oli vahvistaa Pohjoisen valokuvakeskuksen asemaa merkittävänä valokuvataiteen edistäjänä valtakunnallisesti ja kansainvälisesti sekä tukea valokuvataiteilijoiden toimeentuloa.

Räisäsen mukaan pilotilla ei ole vielä kertaluontoisena Pohjoisen valokuvakeskuksen toimintaan merkittäviä vaikutuksia. Yksivuotinen pilotti voidaan toteuttaa keskuksen omalla varallisuudella ilman, että se vaikuttaa muuhun varsinaiseen toimintaan. Jatkoa ajatellen pilotointiin sisältyy kuitenkin riski, että jos rahoittajat eivät reagoi pilottiin nostamalla toiminta-avustussummaa, näyttelypalkkiokäytäntöä ei voida vakiinnuttaa.

Ennen pilotin alkamista Pohjoinen valokuvakeskus odotti pilotilla olevan monipuolista positiivista vaikutusta. Pilotin toivottiin houkuttelevan suurempaa hakijamäärää kuin aikaisemmin, ja erityisesti sen toivottiin kiinnostavan pohjoismaisia hakijoita. Ohjelmistovalintoihin ja laatuun Räisänen (haastattelu, 9.12.2019) ei uskonut pilotilla olevan vaikutusta, sillä ohjelmisto on joka tapauksessa korkeatasoinen ja laadukas.

Pilotin toivottiin vahvistavan keskuksen asemaa ja tunnettuutta, sekä vahvistavan yhteistyötä taiteilijoiden kanssa. Lisäksi sen toivottiin vahvistavan keskuksen julkista rahoitusta ja toimintaideaa ylipäättään. Palautteen kerääminen pilottiin osallistuneilta taiteilijoilta tulee olemaan osa pilotin vaikutusten seuranta- ja raportointia.

Pilotin jälkeen

Toiminnanjohtaja Alla Räisänen vastasi kertaalleen kysymyksiin pilotin odotetuista ja toteutuneista vaikutuksista helmikuussa 2020, kun pilotti oli päättynyt. Räisänen arvion mukaan (haastattelu, 19.2.2020) pilotille asetetut tavoitteet toteutuivat jossain määrin: Pohjoisen valokuvakeskuksen asema yhtenä Suomen merkittävimmistä valokuvakeskuksista vahvistui ainakin taiteilijoiden keskuudessa, mutta palkkio pilotin suuruisena ei vaikuttanut merkittävästi taiteilijoiden toimeentuloon. Räisänen arvioi (haastattelu 19.2.2020), että pilotti noteerattiin taiteilijakunnan keskuudessa hyvin ja siihen suhtauduttiin hyvin positiivisesti, kun taas median ja rahoittajien tahoilla huomiota tai palautetta ei tullut lainkaan.

Pilotilla oli valokuvakeskuksen toimintaan taloudellista vaikutusta, sillä rahoittajat eivät reagoineet siihen. Tästä syystä näyttelypalkkion maksaminen edellytti sitä, että valokuvakeskuksen ohjelmistosta vähennettiin yksi näyttely, jotta pilotin kustannukset pystyttiin kattamaan. Sekä taiteilijakunta että Suomen Taiteilijaseura pitivät pilottia tärkeänä avauksena, vaikkei palkkiosumma merkittävän suuri ollutkaan.

Pohjoisen valokuvakeskuksen hallitus teki pilotin jälkeen päätöksen jatkaa näyttelypalkkion maksamista ja asetti samalla tavoitteekseen nostaa näyttelypalkkio kolmessa vuodessa pohjoismaiselle tasolle. Tavoitteen saavuttaminen ja käytännön vakiinnuttaminen edellyttää kuitenkin toiminta-avustuksen kasvua ja on rahoittajista kiinni. Näyttelytoimintaa ei ole Räisänen mukaan (haastattelu 19.2.2020) järkevää entisestään vähentää.

6 TAITEILIJOIDEN KOKEMUKSET PVK:N NÄYTTELYPALKKIOPILOTISTA JA NÄYTTELYKÄYTÄNNÖISTÄ

Tämän tutkimuksen kohderyhmä oli Pohjoisen valokuvakeskuksen vuoden 2019 ohjelmiston taiteilijat. Ohjelmiston rakentaminen ja siihen osallistuvien taiteilijoiden haku- ja valintaprosessi alkoi kaikille avoimesta näyttelyhausta keskuksen ohjelmistoon vuodelle 2019. Näyttelyhaku järjestettiin elo-syyskuussa 2018. Hakemuksia saapui määräajan loppuun mennessä 76 kappaletta eri puolilta maailmaa. Hakijoista 28 oli miehiä ja 48 naisia. Ohjelmiston valitsi hakuajan päätyttyä valokuvakeskuksen näyttelytoimikunta.

Näyttelypalkkiopilotista julkaistiin tiedote elokuussa 2018, ja siitä ilmoitettiin myös näyttelyhakuilmoituksen yhteydessä. Palkkion suuruus oli 400 euroa (+24% alv). Palkkion lisäksi valokuvakeskus kustansi taiteilijoille näyttelytilan vuokran, teoskuljetukset ja -vakuutukset kuljetusten ja näyttelyn ajalta, matka- ja majoituskulut avajaisten osalta, markkinoinnin sekä avajaiset.

Pohjoisen valokuvakeskuksen ohjelmistossa nähtiin vuoden 2019 aikana seuraavat näyttelyt:

- 19.1.-24.2.2019 Anne Golaz: Corbeau
- 9.3.-7.4.2019 Ville Lenkkeri: Pikkukaupungin sairaskertomus
- 13.4.-19.5.2019 Esa Ylijaasko: November is a Beginning
- 25.5.-30.6.2019 Aura Saarikoski: Harmaatutkimuksia
- 10.8.-15.9.2019 Aapo Huhta: Block
- 21.9.-27.10.2019 Sandra Kantanen: More Landscapes
- 2.11.-8.12.2019 Susanna Majuri: Veden tuntu
- 14.12.2019-19.1.2020 Miia Autio: Your Face Here

Kaikille taiteilijoille kerrottiin kyselystä ennen näyttelyä tai sen aikana, ja tekijä otti heihin yhteyttä heti näyttelyn päättymisen jälkeen. Kysymykset toimitettiin kaikille sähköpostilla, ja niihin sai valita sähköpostilla, puhelimitse tai kumppaakin. Kyselyyn vastasi seitsemän taiteilijaa. Viisi vastaajaa vastasi sähköpostitse ja kaksi puhelimitse. Puhelimitse saadut vastaukset litteroitiin.

6.1 Taiteilijoiden taustat

Vastaajista 3 oli miehiä ja 4 naisia. Heidän ikänsä vaihteli 29 vuodesta 46 vuoteen.

Vastaajilla oli kaikilla jokin taiteellinen tai valokuva-alan koulutus. Tutkintonimikkeiksi ilmoitettiin mm. kuva-artsaani, kuvataiteilija ja valokuvaaja. Viisi vastaajaa ilmoitti suorittaneensa taiteen maisterin tutkinnon.

Kaikki vastaajat kertoivat työskentelevänsä ammattitaiteilijana. Ammattilaistaustaa vastaajilla oli kertynyt viidestä vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen. Useassa vastauksessa todettiin, että ammattitaiteilijuus on alkanut vähitellen tai liukuvasti, usein taiteellisten opintojen loppuvaiheesta eteenpäin. Kaikki vastaajat olivat pitäneet viimeisen kolmen vuoden aikana lukuisia näyttelyitä, Suomessa 1-6 näyttelyä viimeisen kolmen vuoden aikana ja ulkomailla 3-30 näyttelyä viimeisen kolmen vuoden aikana.

Lähes kaikki vastasivat myös tekevänsä taiteellisen työskentelyn ohella muuta työtä. Muuksi kuin taiteelliseksi työksi ilmoitettiin mm. toimeksiantoja sekä tilaustöitä valokuvaajana, valokuvaukseen liittyvää opetustyötä ja asiakaspalvelua.

Taiteilijat saivat itse arvioida, miten heidän tulonsa jakautuvat taiteellisen työskentelyn (mukaan lukien apurahat) ja muun työskentelyn välillä. Niillä vastaajilla, jotka ilmoittivat tulojensa muodostuvan täysin taiteellisesta työskentelystä, oli apurahakausi meneillään, eli kukaan vastaajista ei ilmoittanut taiteen myyntiä pääasiallisesti tulonlähteekseen. Muut vastaajat arvioivat, että heidän tuloistaan 40-75% tuli taiteellisesta työskentelystä ja loput muusta työskentelystä.

Vastaajien ilmoittamien taustatietojen perusteella voidaan todeta, että vuoden 2019 ohjelmiston taiteilijat olivat kaikki alalle koulututtuneita ammattilaisia, jotka työskentelevät sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Taiteellisen työskentelyn ohella he hankkivat toimeentuloa erilaisilla valokuvaukseen liittyvillä töillä.

6.2 Aiemmat kokemukset näyttelykäytännöistä ja -korvauksista

Kyselyssä kartoitettiin taiteilijoiden kokemuksia rahoituksen hankkimisesta, sopimus- ja korvauskäytännöistä sekä näyttelyiden vaikutuksia heidän aiemmin pitämiensä näyttelyiden osalta. Aiempia näyttelyitä tai näyttelypaikkoja ei tarvinnut yksilöidä, vaan aiempia näyttelyitä koskeviin kysymyksiin sai vastata yleisellä tasolla.

Kaikki vastaajat olivat hakeneet rahoitusta ainakin joillekin näyttelyilleen, ja osa oli myös rahoittanut näyttelyitään itse.

“Kerran olen saanut apurahan näyttelyn materiaalikuluihin.”

“Siitä on aika kauan aikaa, kun olen saanut tällaisen projektiapurahan näyttelyä varten, mutta toisaalta näen, että työskentelyapurahat rahoittavat näyttelyitäni. Se on sitten vähän kyseenalaista että mitä se tarkoittaa että minähän saan työskentelyapurahoja toista tuhatta kuukaudessa, että onko se omaa rahoitusta?”

“Olen saanut kohdeapurahaa näyttelyille, mutta toteuttanut varsinkin opiskeluaikana useita näyttelyistäni myös ilman apurahaa tai näyttelypalkkiota. Tällöin olen joskus joutunut ottamaan lainarahaa.”

Näyttelypalkkioita vastaajille oli maksettu vaihtelevasti, osalle ei koskaan aikaisemmin. Tuotantokuluja tai näyttelyn järjestämiseen liittyviä kuluja oli enemmistölle korvattu vaihtelevasti.

“Olen saanut näyttelypalkkioita sieltä sun täältä elikkä isommista museoista yleensä.”

“On maksettu palkkio, pari kertaa. Lisäksi olen saanut Kuvasto-korvauksia esim. Mäntän Kuvataideviikoilta ja museonäyttelyistä.”

“Kyllä kaikki mun galleriat vaihtelevasti korvaa (näyttelyjärjestämisen kuluja). Ne lähes aina maksaa esim. kuljetukset ja vaihtelevasti joitakin tuotantokuluja takaisin jos teoksia myydään, mutta se ei oo usein. Sanotaan ehkä 30% myynneistä on sellaisia, että tulee takaisin teoskuluja.”

“Se on usein sitten semmosta että on joku könttäsomma joka on aika nimellinen, että maksetaan tuotantokustannuksia ja se on sitten joku viissataa...mutta useinhan mullakin valokuvaajana nehän (teokset) on olemassa jo, että mikä tahansa se näyttelytuki onkin niin se on kaikki tykö kun ne kuvat on jo jollain tavalla saatu tehtyä.”

“Valokuvataiteen museo, ryhmänäyttelyt kuten Mäntän Kuvataideviikot ym. hoitavat markkinoinnin, kutsut ja avajaiskulut, mutta yksityisnäyttelyihin en ole saanut korvausta, vaan sopimuksessa on luenut, että taiteilija vastaa näistä kuluista.”

Vastaajilla oli hyvin vaihtelevia kokemuksia sopimuksista näyttelyjärjestäjien kanssa. Sopimuksia oli tehty vain osassa näyttelypaikoista, useimmiten kirjallisena. Jotkut olivat luottaneet myös suullisiin sopimuksiin.

“Suoraan sanoen mulla on kans ollu semmonen tapa, että mä en oo mitään sopimuksia käyttäny, koska mun mielestä se on hieno asia että jos ihmisten väliset puheet toimii ja niihin voi luottaa. Musta se on hyvin pitkään toiminutkin mutta ei se tietysti ihan aina oo. Sitten se taas että jos raha liikkuu niin on sitten mun mielestä useimmiten, tai melkein aina on kyllä jonkunnäkönen paperi tehty. Että jos korvauksia maksetaan, niin kyllä sitten yleensä on asiat paperilla ja nimet alla. Mutta sitten just tuommonen että kuka hoitaa mitään niin ja kuvat jää tänne vähäks aikaa ja sitten ne palautetaan niin semmosesta mulla ei oo oikein papereita ja jotkut kuvat onkin sitten siellä missä sattuu kun galleristi toivoo että saa jotain myytyä ja niillä rahoilla sitten palautetaan ja taiteilijahan on aina semmosessa mukana jos kerran galleristi luulee että jotain myydään.”

“Pääosin ei ole ollut sopimuksia. On ollut ehkä joskus sata vuotta sitten joku paperi mutta ei kukaan uskalla tehdä niitä enää.”

Vastaajia pyydettiin myös kertomaan aiemmista positiivisista ja negatiivisista kokemuksista näyttelypalkkioiden ja -järjestelyiden suhteen. Kokemukset olivat yleisesti ottaen positiivisia.

“Kokemukset vaihtelevat paikasta toiseen, aina olen voinut neuvotella. Yleensä pitää itse kysyä ja painostaa palkkion suhteen. Yleensä sitä ei muuten edes oteta esiin.”

“Se on aina semmonen reiluuden merkki, että haluaa sitä jollain tavalla korvata mutta mikä se täysimääräinen korvaus sitten on ja mikä on tarpeeksi niin se rajanveto on aina vaikeaa. Kyllähän meidän taiteilijoiden pitää sitten olla mukana siinä riskinkannossa, että nyt on ryhdytty tähän leikkiin ja säännöt on nämä eikä kukaan voi taata meille jotain tuloa...kyllä mun mielestä taiteilijan täytyy olla tyytyväinen siitä että kuvia paitsi näytetään niin vielä vähän korvataankin.”

“Niistä muutamista (viime vuosina) maksetuista näyttelypalkkioista tai vuokrattomista näyttelytiloista on tullut todella hyvä mieli aiempiin kokemuksiin verrattuna. Tällä hetkellä tuntuu, että pienikin korvaus antaa tunteen siitä, että työtäni arvostetaan. Silloin kun taiteilija maksaa kaiken, tuntuu että tuottaa gallerialle ilmaista sisältöä ja tuntuu siltä kuin joutuisi anelemaan, että joku esittelisi teoksia. Näyttelykorvaus ja gallerian puolelta hoidettu näyttelyn markkinointi sekä kuljetuskustannukset tuottavat tunteen siitä, että omalla näyttelyllä on gallerialle jokin merkitys, että se on toivottu ja että omaa työtäni arvostetaan. Se myös antaa galleriasta ammattimaisemman kuvan.”

“Siis onhan se nyt ihan mahtavaa, jos tulee näyttelykorvausta esimerkiksi, sehän on ihan poikkeuksellisen hyvä asia ja siinä on järkeä. Sehän on aina katastrofi taiteilijalle, jos ei mitään teoksia myydä, että korvaus pikkuisen paikkaa mahdollisuutta.”

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan aiempien näyttelyiden vaikutuksia taloudellisesti, tunnettuutta ajatellen, urakehityksen näkökulmasta sekä vapaasti muita mahdollisia vaikutuksia ajatellen. Näyttelyiden taloudellisia vaikutuksia pidettiin vähäisinä tai enintään jossain määrin merkittävänä. Teosmyynti oli ollut satunnaista tai sitä ei ollut ollenkaan. Tunnettuuden näkökulmasta näyttelyillä katsottiin olevan suurta merkitystä. Näyttelyt ovat oman taiteen edistämisen ja esittelemisen konkreettisin muoto. Näyttelyillä oli vastaajille merkitystä myös urakehityksen näkökulmasta, sillä esimerkiksi apurahahakemuksia arvioidaan pidettyjen näyttelyiden lukumäärän ja näyttelypaikkojen perusteella ja oman työskentelyn koettiin kehittyvän näyttelyprosessien myötä.

Näyttelyiden taloudellinen vaikutus

“Näyttely maksaa yleensä enemmän kuin tuottaa.”

“Taloudellisesti on vähän vaihtelevaa. On myyntejä sieltä täältä mutta paljonhan on näyttelyitä, joista tulee persnettoa. Sitten toisaalta valokuvaajana voi kierrättää kuvia, että on vaikeaa lokeroida, että mistä tää kuvan hinta on otettu, että saanko mä sitä mistään takasin. Vaikka myyntejä onkin, niin on ne hyvin satunnaisia, ja lopulta kumminkin kuvia jää paljon yli ja niitä on sitten ongelmajätteeksi asti. Että vaikea sanoa mikä se taloudellinen hyöty on, mutta oon mä nyt edelleen kiinnostunut tästä toiminnasta. Uskon sellaiseen potentiaaliin että ehkä vielä joskus, että katotaan jääkö viivan alle mitään.”

“Näyttelyt on mun elinkeino, sillä mä elän. Pääosin myynneillä.”

Näyttelyiden vaikutus tunnettuutta ja näkyvyyttä ajatellen

“Tunnettuutta ajatellen vaikutus on positiivinen mutta pitää olla paljon tahtoa ja sietää epävarmuutta jos aikoo tehdä näyttelyprojekteja pitkällä tähtäimellä.”

“Onhan se näyttely aina mainos.”

“On tosi tärkeitä olla esillä, muuten kaikki lopahtaa.”

Näyttelyiden vaikutus urakehitystä ajatellen

“Näyttelyistä syntyy hyviä kontakteja ja yhteistyömahdollisuuksia.”

“Olen oppinut jokaisesta prosessista ja näyttelyn tekemisestä ja kehittynyt niiden myötä, myös teokset ovat löytäneet eri esityskertojen tuomien variaatioiden myötä muotonsa.”

“Kaikki kyllä edistää uraa, tulee enemmän tunnettuutta ja teokset pääsee vähän esille eri paikoissa ja tulee uutta yleisöä tietenkin.”

Näyttelyiden muut vaikutukset:

“Näyttelyitä pitäessä tapaa hauskoja uusia kollegoita, ja viriää keskustelua, jos siellä on itse paikalla, sehän on ylipäättään sitä sosiaalisempaa osaa tästä työstä, suurin osa on kuitenkin aika yksinäistä. Näyttelyt on se ulospäin-puoli.”

“Suhtaudun näyttelyyn usein versiona tai variaation mahdollisuutena ja onkin kiinnostavaa aina päästä kokeilemaan miltä asiat näyttävät eri tiloissa. Myös yleisön palaute on tuottanut paljon lisää tietoa ja ymmärrystä omista teoksista.”

“Kyllä mun mielestä näyttelyt on mielekästä toimintaa taiteilijalle, kun uudelleen järjestää ja jäsentää töitään. Virikkeellinen mielentila myös, ajattelee eri tavalla kuin kotona ja ideoita syntyy.”

“Henkilökohtaisesti minulla oli kausi, jolloin en nähnyt mitä pointtia näyttelyiden pitämisessä on. Se on kallista eikä myynneistä tulee rahaa korvaamaan kuluja. Lannistuin kun kuraattoreja kiinnosti vain heidän omat visionsa eikä taiteilijan näkemys. En ole kiinnostunut olemaan kovin aktiivisesti mukana suomalaisissa näyttelyissä koska systeemi on täällä niin raskas.”

6.3 Taiteilijoiden kokemukset ja vaikutukset näyttelystä Pohjoisessa valokuvakeskuksessa

Kokemukset näyttelypalkkiosta

Kaikki taiteilijat eivät olleet hakeneet rahoitusta nimenomaisesti Pohjoisessa valokuvakeskuksessa järjestettävään näyttelyynsä. Teokset olivat saattaneet olla jo valmiina, mikä onkin valokuvataidenäyttelyiden yhteydessä tavallista. On siis mahdollista, että Oulussa nähtyjen näyttelyiden toteuttamiseen oli saatu rahoitusta aikaisemmin. Kaikki hakeneet eivät myöskään olleet saaneet rahoitusta teosten tai näyttelyn toteuttamiseen.

Kaksi vastaajaa oli hakenut ja saanut rahoitusta nimenomaan Oulun näyttelylle, yksi vastaaja oli hakenut rahoitusta Oulun näyttelyn teostuotantoon ja kaksi vastaajaa kertoi työskentelevänsä vuosiapurahalla eikä ollut sen vuoksi hakenut muuta rahoitusta.

Kysyttäessä oliko näyttelypalkkio vaikuttanut päätökseen hakea näyttelyaikaa Pohjoisesta valokuvakeskuksesta kolme vastaajaa vastasi, ettei näyttelypalkkio vaikuttanut päätökseen. Muiden vastaajien kokemukset palkkion vaikutuksesta vaihtelivat vähäisestä ratkaisevaan.

“Vaikutti. Sekä se että galleria ei peri näyttelyvuokraa ja se, että galleria korvasi teoskuljetukset toiselle puolen Suomea. Näillä seikoilla oli merkitystä hakiessani näyttelyaikaa. Ajattelin, että jos apurahaa ei tule niin näyttely on silti mahdollista toteuttaa palkkion, vanhojen teosten, säästöjen ja sen seikan avulla, ettei kuljetuksesta, kutsuista ja vuokrasta tule lisäkuluja.”

“Kyllä, kynnyskysymys. Virittää se erilaiseen tunnelmaan, vaikka onkin nimellinen. Kyllä mulla on itse asiassa sellainen kynnys esimerkiksi Hippolyteen, en mä voi hakee sinne kaikkien näiden vuosien jälkeen kun maksetaan tosiaan näyttelykorvauksiakin maailmalla.

“En osaa asennoitua sillä tavalla tähän näyttelyn pitämiseen että lähtisin vuokraamaan riskillä tilaa itselle jossa pitäisin näyttelyn ja toivoisin että saan joko valtion tai jonkun muun rahoituksen siihen tai sitten myymällä kattaisin sitä, jotenkin se vie mun mielestä tätä taiteilijan toimintaa liikaa talouselämän riskinoton suuntaan.”

“Kyllä tää tuo mun mielestä heti sellasen olon, että mun näyttely halutaan tähän paikkaan, kun ollaan valmiita maksamaan siitä ja kun kerran palkkio maksetaan niin tulee varmasti hakemuksiakin ja silloin mun näyttely on jollain tavalla valikoitunut sinne, lähtökohta on heti erilainen. Mä en oo tyrkyttämässä jotain vaan mut halutaan.”

Myös Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelykäytännöt -näyttelykustannusten korvaaminen ja järjestetyt näyttelyn yhteydessä- vaikuttivat kaikkien vastanneiden mielestä positiivisesti päätökseen hakea näyttelyä.

Taiteilijoita pyydettiin myös nimeämään muita tekijöitä, jotka vaikuttivat taiteilijoiden päätökseen hakea näyttelyä Pohjoisesta valokuvakeskuksesta. Vastauksissa tällaisiksi tekijöiksi mainittiin mm. sekä paikalliset että kansainväliset kontaktit, joita Pohjoisella valokuvakeskuksella on, korkeatasoinen näyttelykalenteri, sijainti, maine ja suuri galleriatila. Myös runsas kävijämäärä ja yleisön aktiivisuus mainittiin.

Kyselyssä pyydettiin vastaajia erittelemään Pohjoisen valokuvakeskuksen maksaman näyttelypalkkion vaikutuksia eri näkökulmista samaan tapaan kuin aiempien näyttelyiden kohdallakin. Näyttelypalkkiolla koettiin olevan pääasiassa symbolista ja henkistä merkitystä; taloudellisesti sen vaikutukset koettiin nimelliseksi. Palkkion vaikutuksia tunnettuuteen tai urakehitykseen vaikutti olevan haastavaa tunnistaa.

Näyttelypalkkion taloudelliset vaikutukset:

“Lisä näyttelyn teosbudjettiin. Useimmiten kun olen saanut näyttelypalkkiota, olen käyttänyt sen teoskustannuksiin, enkä ole voinut nostaa sitä palkkana, mutta palkkio on kyllä helpottanut taloudellista painetta teoskustannusten osalta hiukan ja sillä on suuri symbolinen arvo.”

“On aika iso ero, jos näyttelypaikasta joutuu maksamaan vrt., jos siitä saa pienenkin palkkion.”

Näyttelypalkkion vaikutukset tunnettuutta ja urakehitystä ajatellen:

“Tunnetasolla, tuntuu ammattimaisemmalta ja vakavasti otetummalta.”

“Pitkällä aikavälillä myös tällä asialla on väliä, tekijä kontribuoi myös alan yleiseen kulttuuriin ja sikäli tällä asialla on merkitystä myös siitä perspektiivistä.”

Näyttelypalkkion muut mahdolliset vaikutukset:

“Ammattimielessä: kaikista tärkeintä on tunne siitä, että tulee tunnustetuksi taiteen ammattilaisena ja saa siitä edes symbolisen korvauksen.”

“Palkkio tuo lisää taloudellisia resursseja näyttelyn tekemiseen, eli sitä kautta ihan konkreettista vaikutusta myös.”

Vastaajia pyydettiin kertomaan vapaasti mielipiteensä Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelypalkkion suuruudesta. Vastauksista nousi esiin ymmärtäväinen ajattelu sitä kohtaan, ettei ei-kaupallinen yhdistystoimija pysty maksamaan tekijöille näyttelyprojektien toteuttamisesta sellaista palkkiota tai palkkaa kuin niihin kuluva työmäärä edellyttäisi.

”Kun vertaa siihen, että yleensä ei saa mitään niin sehän on reilu.”

“Tavallaan korvaus on symbolinen, ei työmäärään perustuva, työmäärää olisi hankala mitata, mutta esim. jos ajatellaan että näyttelyä tekee useamman kuukauden, niin palkkio on aika pieni. Toisaalta voidaan verrata esim. esiintymispalkkioihin tai esityskorvauksiin, jolloin summa ehkä perustelee itsensä paremmin. On linjassa muiden saamieni näyttelykorvausten kanssa.”

“400€ näyttelypalkkiohan ei ole suuri etenkin, jos galleriasta ei tule taidemyyntiä lisäksi. Mutta pienikin näyttelypalkkio tämän hetkessä tilanteessa mikä Suomen gallerioissa on viesti, että PVK arvostaa taiteilijoiden työtä ja on valmis maksamaan pienenkin summan mitä muualta ei edes kuvitella.”

Taiteilijat saivat myös kertoa, millainen palkkio olisi heidän mielestään sopivin ja mitä se sisältäisi. Vastauksissa oli vaihtelua. Osa koki, että nykyinen palkkio sekä Pohjoisen valokuvakeskuksen tällä hetkellä korvaamat kulut riittävät hyvin, osa taas vastaanottaisi mielellään esimerkiksi kuukausipalkan suuruisen korvauksen. Vastauksista kävi ilmi, ettei näyttelyprojektin hinnan tai siitä toivottavan korvauksen määrittäminen ole taiteilijoille itselleenkaan välttämättä kovin selvää.

“Mitä suurempi niin sitä parempi tietenkin artistin kannalta. Realistisesti ajateltuna 1200€+matkat+yöpyminen+rahti on sopivan kokoinen kuukauden mittaisesta näyttelystä. Pitää myös ajatella, että kaikilla taiteilijoilla ei ole teoksia moneen näyttelyyn valmiiksi vedostettuna ja 1200€ palkkiolla voi jo budjetoida jonkinlaista teostuotantoakin, jos on tarvetta.”

”Jos saisi valita niin se olisi tuhansia euroja! Jos ajattelee, miten paljon siihen menee kuluja tuotantoon ja tekemiseen. Jos normi- ihminen ottaisi siitä palkkaa niin olisihan se pari tonnia ainakin. Tilannehan on hullunkurinen ja osasy on se, että taiteilijat ei itse sitä palkkaa vaadi. Onhan meillä taiteilijaseuroja ja näitä mutta niiden lobbaaminen esim. poliitikkojen suuntaan on ihan minimaalista.”

“Mielestäni oli oikein reilua, että teoskuljetukset ja majoitus sekä matkat korvattiin ja ripustuksen yhteydessä vietiin syömään. Tällaiset asiat ovat merkityksellisiä ja niistä tulee arvostettu olo. Konkreettisesti ne myös mahdollistavat toiselle puolelle Suomea näyttelyn viemisen. Näyttelykorvauksen lisäksi koen siis saaneeni myös muuta taloudellista tukea näyttelyni järjestämiseen. Eli säilyttäisin nämä näyttelykorvauksessa: matkat, kuljetukset, majoitus, lounaat ripustuksen yhteydessä. Näiden lisäksi rahallinen korvaus, kuten tälläkin hetkellä.”

Näyttelypalkkiota koskevista kysymyksistä viimeisessä kysyttiin, miten näyttelystä aiheutuvat kustannukset (teostuotanto, kuljetukset jne.) tulisi korvata taiteilijalle. Vastausten perusteella “ideaalitulanteen” kuvittelu vaikutti olevan vastaajille haastavaa, koska näyttelyprojektit voivat olla keskenään niin erilaisia. Yhtenä ehdotuksena esitettiin korvauksista sopimista tuotantobudjettiin perustuen.

Kokemukset näyttelykäytännöistä ja näyttelyn vaikutuksista Pohjoisessa valokuvakeskuksessa

Kyselyn toisessa osiossa käytiin läpi sitä, millainen kokemus näyttelyn järjestäminen Pohjoisessa valokuvakeskuksessa oli eri vaiheissa aina näyttelyhausta sen päättymiseen. Samalla vastaajat saivat antaa kehitysehdotuksia eri vaiheisiin liittyviin käytäntöihin.

Aluksi taiteilijoilta kysyttiin, mistä he olivat saaneet tietoa Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelyhausta ja hakukäytännöistä. Vastauksissa mikään yksittäinen kanava ei noussut selvästi muita suositummaksi, vaan näyttelyhausta oli saatu tietoa nettisivuilta, keskuksen tai

valokuvataiteilijoiden liiton jäsenkirjeestä, kollegoilta ja keskuksen henkilökunnalta. Hakukäytännöissä ei nähty paljoa kehitettävää. Konkreettisine parannusehdotuksina esitettiin parempia kuvia galleriatiloista ja dramaturgisia ohjelmistokokonaisuuksia, joita voitaisiin markkinoida jo hakuvaiheessa.

Sopimus- ja näyttelykäytännöt koettiin vastausten perusteella selkeiksi ja ammattimaisiksi.

“PVK edustaa sitä, miten artisti pitää ottaa vastaan ja miten heitä hoidetaan näyttelyn pystytyksen ja kaiken muun näyttelyn ympärillä olevien asioiden kanssa. Käytännön järjestelyt, pystytys jne. PVK saa todella vahvan ja lämpimän suosituksen minulta.”

”Tehtiinkö me sopimus? Siis paperilla? Voi se olla, että me tehtiin. Siitähän on melkein vuosi. Kyllä me sitten varmaan joku paperi tehtiin.”

Kaikki vastaajat eivät olleet varmoja, oliko heille lähetetty sopimus etukäteen. Tämä saattaa selittyä sillä, että näyttelyohjelmiston valinnan ja kyselyn tekemisen välillä on ollut enimmillään yli vuosi aikaa. Osa vastaajista toivoi enemmän yhteydenpitoa vuoden mittaan suunnitteluvaiheessa.

Varsinaisista näyttelyjärjestelyistä Pohjoinen valokuvakeskus sai kiitettävää palautetta:

“Nehän (järjestelyt) sujui paremmin kuin olin odottanutkaan. Näyttelyhän oli melkein ripustettu, kun tulin sinne, ne oli olleet riipeinä siellä. Pelkäsin vähän sitä vaijeriripustusta mutta sehän toimi hyvin ja oli hyvä systeemi. Olin laittanut ripustussuunnitelman ja sen mukaan ne oli ripustaneet.”

“Olin itse ripustamassa, koska halusin tehdä päätöksiä vielä paikan päällä. Ripustuksessa ja purussa sain gallerian puolelta paljon apua ja hyviä näkemyksiä, kaikki sujui erittäin hyvin. Koko ajan vietiin syömään, eikä nälkä ehtinyt yllättää. Tunnelma oli hyvä ja mielestäni gallerian puolelta tehtiin kaikki tarpeellinen näyttelyn eteen.”

Näyttelyjärjestelyjä koskeva kritiikki kohdistui galleriatiloihin ja ripustusjärjestelmään. Galleriassa oleva vaijeriripustusjärjestelmä on monen taiteilijan mielestä epämiellyttävä, ja osa vastaajista ehdottikin tiloihin siirtoseiniä, joihin teoksia saisi ripustaa naulaten.

Näyttelyiden tiedotus ja markkinointi oli vastaajien mielestä onnistunutta, ja useassa vastauksessa korostettiin sitä, että oli merkittävää, ettei taiteilijan tarvinnut itse olla vastuussa näyttelyn markkinoinnista vaan sitä hoidettiin keskuksen toimesta. Erityisesti some-markkinointi keskuksen taholta koettiin onnistuneeksi.

“(Tiedotus ja markkinointi onnistui) erinomaisesti. Etenkin somekanavat olivat paljon paremmin hallussa kuin mitä itse olisin osannut tehdä/ajatella.”

“Ehkä ennakkomarkkinointia voisi vielä parantaa? Esim. kutsujen lähettämistä Facebookissa.”

“Lisäisin instagram -storiesin käyttöä jatkossa. Sosiaalinen media kun on nykyään tärkeä ja halvin mainosväylä kaikelle.”

Myös keskuksen yleisö- ja taiteenedistämistyöhön oltiin erittäin tyytyväisiä. Korkeat kävijämäärät mainittiin useassa vastauksessa positiivisena asiana. Kehittämisehdotuksia yleisö- ja taiteenedistämistyötä koskien ei tullut.

“En ollut mukana... mutta ymmärsin että sitä kierrosten pitoa on paljon ja se tuntuu toimivan tosi hyvin. Tuntuu että väkeä liikkuu paljon ja näyttelytilat on hyvässä paikassa. Hurjia kävijälukuja.”

”Olen saanut kyllä palautetta monelta suunnalta, että se (yleisötyö) oli onnistunutta ja monet oli käyneetkin niillä kierroksella. Ja jotenkin sieltä päin on ruvennut tulemaan kaikenlaista kyselyä.”

Lopuksi taiteilijoilla oli mahdollisuus antaa vapaata palautetta Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelystä ja toiminnasta. Moni vastaaja kertoi näyttelyn ja kokonaisvaikutelman olleen erittäin positiivinen kokemus. Vapaassa palautteessa mainintoja sai kyselyn ulkopuolelle jätetty myyminen edistämistyö.

“Kiitos, oli erittäin miellyttävä ja ammattimainen ote gallerian puolesta ja oli arvostettu olo. Käytännön järjestelyt sujuivat hyvin ja galleriatila on kaunis. Ymmärrän myös ripustukseen liittyvät rajoitukset, koska tila on suojeltu. Jos ripustamiskäytännöt olisivat vapaammat, niin galleria vastaisi ehkä paremmin nykytaiteen tilavaatimuksia. Sinänsä tosi kaunis tila ja oman näyttelyni kohdalla onnistuin pohtimaan erilaisia ripustustapoja ja lopulta toteuttamaan näyttelyn, johon voin olla tyytyväinen.”

“Oli mukava huomata millainen asema PVK:lla oli Oulussa, esim Kalevan arvio ja ennakkojuttu lämmittivät mieltä, samaten suuri kävijämäärä.”

”Myyntipuolta olisi hyvä kehittää. Se on iso kakku, mutta olisi hyvä kehittää, tehdä selkeät hintaluettelot ja hyökätä kiinnostuneiden asiakkaiden kimppuun heti eikä päästää niitä lähtemään galleriasta.”

”Yleisesti ottaen kokemus oli todella hyvä, yhteistyö oli tehokasta ja ammattimaista. Kehittäisin tilojen käyttöä, koska ripustusta ajatellen tilat ovat haastavat. Lisäksi korostaisin vuorovaikutuksen tärkeyttä. Hyvä kokemus tuli myös siitä, että oli aikaa keskustella suunnitelmista, tavata yleisöä ja olla vuorovaikutuksessa näyttelyn kävijöiden kanssa.”

“Kaikin puolin olen todella iloinen, että olen saanut pitää näyttelyn PVK:n galleriassa. Lämmin vastaanotto ja taitelijasta huolehtiminen helpottaa ripustuksen työstämistä ja valmistautumista puheisiin yms. Missään vaiheessa ei ollut pelkoa, etteikö näyttelystä tulisi hyvä. PVK on tällä hetkellä yksi top 3 näyttelyistä mitä olen pitänyt urani aikana.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSEHDOTUKSIA

Pohjoisen valokuvakeskuksen työtä ja toimintatapoja tunnutaan arvostavan kovasti taiteilijoiden keskuudessa. Keskukseen maine ja yli 30-vuotinen tausta valokuvataiteen edistäjänä on hyvin tiedossa. Tämä luo taiteilijoille keskuksesta paitsi positiivisen mielikuvan, myös odotuksia näyttelyitä kohtaan. Selvityksen tulosten perusteella keskus vaikuttaisi kuitenkin lunastavan nuo odotukset ja todellisuuden vastaavan mielikuvia. Keskukseen yhteys taiteilijoihin ja vuorovaikutus heidän kanssaan on hyvällä tolalla, ja hyvä maine on kiirinyt kauas ja kantaa hedelmää. Valokuvakeskuksen brändi on vahva, ja vaikka se ei tavoittelekaan toiminnallaan taloudellista hyötyä, se toimii eräänlaisena taiteilijoiden mainostoimistona taiteenedistämistehtäväänsä toteuttaessaan.

Kyselyn perusteella taiteilijat arvostavat sitä, että Pohjoinen valokuvakeskus osaltaan ajaa taiteilijoiden aseman parantamista ja alan käytäntöjen kehittämistä reilumpaan suuntaan, vaikka ei olekaan varsinainen edunvalvontaorganisaatio. Keskuksella on proaktiivinen ote muutoksiin alalla, ja se on motivoitunut kohtelevaan taiteilijoita entistä reilummin ja tasa-arvoisemmin myös omalla kustannuksellaan. Tämä toimintaa ohjaava periaate on taiteilijoiden keskuudessa hyvin noteerattu, ja on toivottavaa, että tämänkin selvityksen tulokset luovat muiden toimijoiden suuntaan positiivista painetta kehittää käytäntöjään samaan suuntaan.

Kyselyn tuloksissa näkyy Pohjoisen valokuvakeskuksen pitkäjänteinen kehitystyö ammattimaisen, ympärivuotisen kulttuuripalvelun tarjoamisessa ja toteuttamisessa. Kyselyn palaute oli kautta linjan positiivista, ja järjestelyt tuntuvat olevan huippuunsa viritettyjä. Käytäntöjä tuskin tarvitsee muuttaa, korkeintaan hienosäätää. Sen sijaan keskuksella on mahdollisuus omalla esimerkillään saada muutkin toimijat kehittämään käytäntöjään.

Tutkimuksen tulokset olivat erittäin positiivisia ja palaute kiitettävää. Eri osapuolet kokivat näyttelypalkkiopilotin onnistuneeksi, eikä vastauksista noussut suuria epäkohtia tai kehityskohteita. Tulosten perusteella voidaankin esittää jatkotoimenpiteinä kahta kehittämissuositusta: *palautekäytännön vakinaistamista ja hyvien käytäntöjen levittämistä.*

Tämäkin tutkimus antaa osaltaan kuvan valokuvakeskuksen statuksesta ja toiminnan tasosta, mutta vain yhtenä vuonna toiminnan kohteena olleiden taiteilijoiden osalta. Yhden vuoden

ohjelmiston taiteilijoista kertyy vasta pieni otanta, joten pidemmällä aikavälillä kerätystä aineistosta voisi saada luotettavampia ja laajempia vastauksia ja varsinkin enemmän kehitysehdotuksia. Palautteen keräämisen voisi systematisoida niin, että sitä saataisiin säännöllisesti kaikilta ohjelmiston taiteilijoilta. Se, että taiteilijoiden kokemuksesta ollaan kiinnostuneita ja heiltä halutaan palautetta samalla ikään kuin viimeistelee kokemuksen hyvästä palvelusta, jota taiteilijat kokivat Pohjoisessa valokuvakeskuksessa saaneensa.

Yhdenkin vuoden pilotin kokemusten keräämisessä on ollut haasteensa. Aineiston keräämiseen meni vuosi, ja sillä oli vaikutuksia selvityksen toteuttamiseen. Prosessi siitä, kun näyttelyhaku vuoden 2019 ohjelmistoon käynnistyi siihen, että kysely on toteutettu, on ollut pisimmillään yli vuoden pitkä, eivätkä vastaajat tuolloin välttämättä enää muistaneet tai osanneet pohtia kaikkia vaiheita kovin yksityiskohtaisesti, vaikka saivatkin kysymykset heti näyttelyn päätyttyä. Mikäli palautteen kerääminen systematisoidaan, kyselyiden ajoittamista on syytä miettiä. Parhaimmillaan palautetta voisi kerätä pienempinä osina pitkin prosessia -eli käydä taiteilijoiden kanssa erikseen läpi esimerkiksi valmistelun vaiheet, itse näyttelyn organisointi ja rakentaminen tai esimerkiksi markkinointi ja taiteenedistämistyö, mutta tämä ymmärrettävästi vaatii enemmän resursseja kuin kerran kerättävä palaute.

Palautteen kerääminen taiteilijoilta olisi käytäntö, jonka vakiinnuttaminen toisi valokuvakeskukselle suoraa tietoa toiminnan ja taiteenedistämistehtävän onnistumisesta, ja pitkällä aikavälillä saadut tulokset toimisivat työkaluna keskuksen strategian kehittämisessä sekä argumenttina lisärahoituksen hankkimisessa. Avustuksia saavat organisaatiot ovat yleisesti ottaen varsin rutinoituneita toimintansa kvantitatiiviseen raportointiin, mutta toiminnan laadullista dokumentointia ja tilastointia olisi suotavaa nähdä enemmän. Eurojen, kävijämäärien ja henkilötyövuosien rinnalle olisi tervetullutta kehittää raportointia siitä, miten toiminnassa onnistuttiin ja millainen kokemus näyttelyprosessi oli sen eri osapuolille, yleisön kokemuksista ja näyttelykokemusten vaikutuksista puhumattakaan.

Toinen selvityksen tuloksista kummunnut kehittämissuositus on hyvien käytäntöjen levittäminen. Taiteilijat pitävät Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelykäytäntöjä ja saamaansa kohtelua kiitettävänä. Tarjottu palvelu vaikuttaa olevan kattavampaa kuin mitä taiteilijat odottavat ja tekee siksi positiivisen vaikutuksen. Tämä näkyy keskuksen maineessa ja tunnettuudessa valtakunnallisesti ja kansainvälisestikin, eli käytännöistä voisi siis olla hyötyä myös muille alan toimijoille.

Yksinkertainen tapa levittää hyväksi osoittautuneita käytäntöjä on jakaa niitä konkreettisesti. Yksi toimenpide käytäntöjen jakamiseksi olisi toteuttaa Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelykäytäntöihin perustuva käsikirja tai opus, jossa käytäisiin läpi näyttelyprosessin eri vaiheet sekä näyttelyn järjestäjän että taiteilijan näkökulmasta. Oppaan laatimiseksi voisi esimerkiksi toteuttaa kehittämishankkeen. Tällöin olisi mahdollista kartoittaa muidenkin organisaatioiden suosimia näyttelykäytäntöjä sekä taiteilijakunnan kokemuksia niistä. Oppaan muotoon kirjoitettavat tulokset olisivat myös selkeä tulos kehittämishankkeelle.

Tässä selvityksessä ei ole sivuttu lainkaan taiteen myyntiä ja kaupallista potentiaalia, sillä aiheesta voisi tehdä ja on tehty laajuutensa puolesta kokonaan omaa selvitystyötä. Myyntiosaamisen kehittämistä kuitenkin sivuttiin joissakin vastauksissa, ja onkin itsestään selvää, että taitelijat toivoisivat taidemyynnin kehittyvän taloudellisesti parempaan suuntaan. Yleensä taiteen välittäjäportaaseen luokiteltavat, Pohjoisen valokuvakeskuksen kaltaiset toimijat voi toistuvasti nähdä mukana taidemarkkinoiden kehittämiseen tähtäävien kehittämishankkeiden osallistujissa, mutta hankkeissa pilotoidut käytännöt vaikuttavat vakiintuvan heikosti, mikä johtunee alan rahoituksellisista rakenteista ja käytännöistä.

Samalla kun Pohjoisen valokuvakeskuksen kaltaiset toimijat ovat ryhtyneet omasta tahdostaan kehittämään näitä käytäntöjä ja työskentelemään taiteilijoiden toimeentulon ja työskentelyolosuhteiden parantamiseksi, voisi kysyä, mikä estää taiteilijakuntaa tekemästä samoin? Kyselyn perusteella vaikuttaisi siltä, ettei taiteilijoilla ole suurta motivaatiota ajaa itse omaa asiaansa, vaan pikemminkin tyydytään vallitsevaan tilaan ja ajatellaan, että yksittäisetkin onnistuneet kokemukset riittävät. Eikö taiteilijoilla olisi varaa muihinkin vaatimuksiin siinä missä minkä tahansa muunkin alan ammattilaisilla on? Tai energiaa ajaa muutosta aktiivisemmin? Vai olisiko yksinkertaisempaa antaa edunvalvontatyö virallisestikin Pohjoisen valokuvakeskuksen kaltaisille toimijoille ja ohjata edunvalvontatyöhön omaa, erillistä resurssiaan?

Itse näyttelypalkkiokäytännön kehittäminen ja tulevaisuus Pohjoisessa valokuvakeskuksessa ylipäätään on täysin riippuvainen rahoituksesta. Tahtotila palkkiokäytännön vakiinnuttamiseksi on selkeä mutta samalla se on rahoittajien tahdon armoilla. Keskuksen rahoituksen ollessa pääasiassa julkista tukea tai erilaisten säätiöiden ja rahastojen jakamaa tukea kyse on lopulta arvoalinnoista eli siitä, millaisten asioiden tukemista yhteiskunta pitää tärkeänä.

Omien arvovalintojensa tarkastelun lisäksi sekä yhteiskunnan että eri organisaatioiden kannattaa seurata asenteiden ja käytäntöjen kehittymistä ympärillä, kuten esimerkiksi Pohjoisen valokuvakeskuksen tapaan muissa Pohjoismaissa. Vaikka rahoitusjärjestelmät ja tukirakenteet kehittyvät hitaasti ja muuta talouden kehitystä jäljessä, muutosta kuitenkin tapahtuu. Pitkäjänteinen työ taiteilijoiden toimeentulon ja työskentelyedellytysten vahvistamiseksi tulee varmasti jatkumaan, ja pienin edistysaskelin tilanne toivottavasti kohenee. Näin voidaan lopulta päästä siihen tilanteeseen, jossa artisti ei maksa.

LÄHTEET

Alfred Kordelinin säätiö 2019. Vuosikertomus 2019. Viitattu 29.2.2020, https://kordelin.fi/wp-content/uploads/2020/01/AK_vuosikertomus_2019_web_sivuttain-1.pdf

Frame Contemporary Art Finland 2018. Taidegalleriatilasto 2017. Viitattu 26.11.2019, <https://frame-finland.fi/wp-content/uploads/2018/08/Taidegalleriatilasto-2017.pdf>

Hannus Hanna 2015. Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisu 2/2015. Viitattu 6.11.2019, <https://artists.fi/wp-content/uploads/2015/12/Selvitys-Pohjoismaiden-ja-muutaman-muun-maan-n%C3%A4yttelypalkkioista-ja-korvauksista.pdf>

Helsingin yliopisto. Taide, tekijänoikeus ja tekijyyden muutos. Viitattu 23.2.2020, <https://blogs.helsinki.fi/taidejatekijanoikeus/projektin-esittely-project-abstract/>

Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff K., Sokka, S. & Koski, E. 2017. Taiteen ja kulttuurin barometri 2016. Taiteilijan työskentelyedellytykset muutoksessa. Cuporen verkkojulkaisu 42. Viitattu 26.11.2019, https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2017/cupore_barometri_2016_13.pdf

Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S. 2019. Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019. Viitattu 1.3.2020, https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/cupore_stt_tietovihko_web.pdf

Koneen säätiö 2019. Koneen säätiön vuosikertomus 2018. Viitattu 29.2.2020, https://koneensaatio.fi/wp-content/uploads/KS_vuosikertomus2018_WEB_aukeamittain1.pdf

Koskinen, Seppo 2019. Taiteilija-allianssi Suomeen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2019:2. Viitattu 7.3.2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-614-0>

KULTA ry. Viitattu 22.2.2019, <https://kulttuurijataide.fi/>

Kuvasto ry. Korvaus taideteoksen julkisesta näyttämisestä. Viitattu 4.3.2020, <http://kuvasto.fi/nayttelykorvaus/>

Kuvasto. Kuvaston avoimuusraportti 2018. Viitattu 26.11.2019, http://kuvasto.fi/hallinta/wp-content/uploads/2019/08/Kuvasto_avoimuusraportti_2018_.pdf

Kuvasto. Kuvaston hinnasto. Viitattu 26.11.2019, <http://kuvasto.fi/hinnasto/>

Lehenkari, Laura 2018. TAITEILIJOIDEN ERIARVOISUUS: tutkimus menestyksen kasautumisesta suomalaisten kuvataiteilijoiden keskuudessa 2000-luvulla. Turun yliopisto. Viitattu 25.11.2019, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018101538239>

Museoliitto. Näyttelypalkkiokokeilu on onnistunut. Viitattu 6.3.2019, <https://www.museoliitto.fi/uutiset.php?aid=13597&k=13439>

Mänttä- Butler, Alina 2010. Helsingin galleriakenttä, kentän muutokset ja positiot vuosina 1983-2009. Helsingin yliopisto. Viitattu 10.2.2020, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19563/helsinki.pdf?sequence=1>

Oksanen, J., Kuusisto, O., Lima-Toivanen, M., Mäntylä, M., Naumanen, M, Rilla, N., Sachinopoulou, A. & Valkokari, K. 2018. In search of Finnish creative economy ecosystems and their development needs – study based on international benchmarking. Publication series of the Government's analysis, assessment and research activities 50/2018. Viitattu 22.2.2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-599-0>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Erityisavustukset museoille taiteilijoiden näyttelypalkkioiden maksamiseksi. Viitattu 1.3.2020, https://minedu.fi/avustukset/avustus/-/asset_publisher/avustukset-museoille-taiteilijoille-maksettavien-nayttelypalkkioiden-kattamiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Viitattu 26.2.2020, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-598-3>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä 2016. Työryhmän loppuraportti. Viitattu 1.3.2020, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/64928/Taiden%c3%a4yttelyiden%20j%c3>

[%a4rjest%c3%a4miseen%20liittyvist%c3%a4%20sopimus-%20ja%20korvausk%c3%a4yt%c3%a4nn%c3%b6ist%c3%a4_Ty%c3%b6ryhm%c3%a4n%20loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#)

Ornamo & Suomen Taiteilijaseura. Näyttelypalkkio. Viitattu 26.11.2019, <https://www.nayttelypalkkio.fi/mika-nayttelypalkkio-on>

Pohjoinen valokuvakeskus. Viitattu 1.3.2020, www.photonorth.fi

Rensujeff, Kaija 2015. Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus. Viitattu 25.11.2019, http://www.taike.fi/documents/10921/1094274/Taiteilijan_asema_2010_2.korjattupainos.pdf/f59aa7d3-f396-4340-81ac-2bac9d4ae841

Stenman, Joonas 2012. Taiteen rahoitus Suomessa. Tampereen Yliopisto, Taloustieteiden laitos. Viitattu 28.11.2019, <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/83696/gradu06009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Suomen Kulttuurirahasto 2015. Rahan kosketus: Miten taidetta Suomessa rahoitetaan? Viitattu 25.11.2019, <https://skr.fi/serve/rahan-kosketus>

Suomen Kulttuurirahasto 2017. Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2016. Viitattu 26.2.2020, https://skr.fi/vuosikertomus/skr_vuosikertomus_2015-2016/#p=1

Suomen Kulttuurirahasto 2019. Kulttuurirahasto jakaa 39 miljoonaa euroa, lokakuun hausta vuosiapurahoja yli 440. Viitattu 28.11.2019, <https://skr.fi/ajankohtaista/kulttuurirahasto-jakaa-39-miljoonaa-euroa-lokakuun-hausta-vuosiapurahoja-yli-440>

Suomen Kulttuurirahasto 2020. Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2019. Viitattu 1.3.2020, https://skr.fi/vuosikertomus/skr-vuosikertomus_2018-2019/#p=1

Suomen Taiteilijaseura. Apurahat ja verotus. Viitattu 1.3.2020, <https://artists.fi/kuinka-elakuvataiteella/apurahat-ja-verotus/>

Suomen Taiteilijaseura. Hallitusohjelmataavoitteet 2015-2019. Viitattu 22.2.2019,
https://artists.fi/wp-content/uploads/2014/06/suomen_taiteilijaseuran_hallitusohjelmataavoitteet_2015-2019.pdf

Suomen Taiteilijaseura. Kuvataiteilijoiden tekijänoikeus ja sen rajoitukset. Viitattu 26.11.2019,
<https://artists.fi/kuinka-elaa-kuvataiteella/taiteilijan-oikeus-kuvataideteokseen/>

Suomen Taiteilijaseura. Näyttelypalkkiokokeilu päättyy. Viitattu 23.2.2020,
<https://artists.fi/ajankohtaista/uutiset/nayttelypalkkiokokeilu-paattyy-suomen-taiteilijaseura-suomen-museoliitto-ja-ornamo-esittavat-mallin-vakiinnuttamista-vaikuttavuusarvioinnin-jalkeen/>

Suomen Taiteilijaseura ja TAKU ry 2019. Selvitys kuvataiteilijoiden palkoista ja palkkioista. Viitattu 1.3.2020, https://artists.fi/wp-content/uploads/2019/12/STS_TAKU_palkkiokysely_kuvataiteilijoille_2019.pdf

Suomen Taiteilijaseura ja Teollisuustaitteen Liitto Ornamo 2015. Kuvataiteilijoiden kokemuksia museoiden ja gallerioiden näyttelykäytännöistä. Viitattu 26.11.2019, https://artists.fi/wp-content/uploads/2016/02/Korjattu_STS_Ornamo_kysely.pdf

Säätiöt ja rahastot ry. Kulttuurin ja taiteen rahoitus. Viitattu 1.3.2020,
<https://saatiotrahastot.fi/ajankohtaista/saatiouutiset/>

Taideteollinen korkeakoulu, Virtuaaliyliopisto. Tuotetiede. Viitattu 29.2.2020,
http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas

Taiteen edistämiskeskus. 100 puheenvuoroa taiteesta. Miten parhaiten vahvistamme taiteen ja kulttuurin asemaa yhteiskunnassa. Viitattu 23.2.2020,
<https://100puheenvuoroataiteesta.taike.fi/miten-parhaiten-vahvistamme-taiteen-ja-kulttuurin-asemaa-yhteiskunnassa/>

Taiteen edistämiskeskus. Avustukset yhteisöille. Viitattu 26.11.2019,
<https://www.taike.fi/fi/avustukset-yhteisöille/-/stipend/AhK7rZDMBpbH/viewStipend/11150>

Taiteen edistämiskeskus. Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen vuonna 2018. Viitattu 26.2.2020, <https://www.taike.fi/documents/10162/52418/Vuositilasto+2018.pdf/4adfaaa3-1ed7-592e-c434-7e68eeca01df>

Taiteen edistämiskeskus. Taiteen tilastot 2017. Viitattu 21.10.2019, <https://www.taike.fi/fi/tilastot-ja-toimialatietoa>

Tampereen Yliopisto. Tiedon analysointi. Viitattu 28.2.2020.
<https://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>

Väyrynen, Tanja 2015. Toisenlainen galleria. Käyttötarkoituksen muutossuunnitelma liiketilaan. Viitattu 10.2.2020.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/91704/V%C3%A4yrynen_Tanja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kysymykset Pohjoisen valokuvakeskuksen vuoden 2019 ohjelmiston taiteilijoille

TAUSTAA JA AIEMMAT KOKEMUKSET

Taustatiedot

1. Ikä
2. Sukupuoli

Koulutus ja taiteellinen ura

3. Onko sinulla taiteellinen koulutus (mikä)?
4. Toimitko ammattitaiteilijana, ja jos niin kauanko olet toiminut?
5. Teetkö muuta työtä taiteellisen työn ohella, ja jos niin mitä?
6. Näyttelyiden määrä viimeisen 3 vuoden aikana (yksityis- ja ryhmänäyttelyt lkm)?
 - Suomessa
 - ulkomailla

Tulonlähteet

7. Miten tulosi jakautuvat taiteellisen työskentelyn ja muun työskentelyn välillä?
(prosentuaalisesti jaettuna, esim. 40-60?)
-taiteellinen työskentely/apurahat?
-muu työskentely?

Aiempi kokemus näyttelykäytännöistä ja –korvauksista

8. Oletko hakenut/saanut rahoitusta näyttelyillesi vai rahoittanut näyttelysi itse?
9. Onko sinulle maksettu aiemmin näyttelypalkkioita?
10. Onko sinulle korvattu näyttelystä aiheutuvia kuluja (tuotanto, järjestäminen, markkinointi jne.) järjestävän tahon toimesta? missä paikoissa?
11. Miten korvauksista ja käytännöistä on sovittu? (onko ollut kirjallinen sopimus jne)
12. Mitä positiivisia/negatiivisia kokemuksia sinulla on mahdollisista palkkioista ja järjestelyistä? i
13. Mitä vaikutuksia näyttelyillä on ollut sinulle
 - Taloudellisesti
 - Tunnettuutta (ja näkyvyyttä) ajatellen
 - Urakehitystä ajatellen
 - Muussa mielessä, missä?

KOKEMUKSET JA VAIKUTUKSET NÄYTTELYSTÄ PVK:lla

Kokemus PVK:n näyttelykäytännöistä ja –palkkiosta

14. Oliko näyttelylläsi PVK:lla haettu/saatu rahoitusta (esim. teostuotantoon)?
15. Vaikuttiko näyttelypalkkio päätökseen hakea/pitää näyttely PVK:lla?
16. Vaikuttivatko muut näyttelykäytännöt (kustannusten korvaaminen, järjestelyt jne.) päätökseen hakea/pitää näyttely PVK:lla?
17. Vaikuttiko joku muu seikka päätökseen hakea/pitää näyttely PVK:lla, mikä?

18. Mikä merkitys näyttelypalkkiolla on sinulle
 - Taloudellisesti
 - Tunnettuutta ajatellen
 - Urakehitystä ajatellen
 - Muussa mielessä, missä?
19. Mitä mieltä olet näyttelypalkkion suuruudesta?
20. Millainen palkkio olisi mielestäsi sopivin (ja mitä se sisältäisi)?
21. Miten mielestäsi näyttelystä aiheutuvat kustannukset tulisi korvata taiteilijalle (tuotanto, palkkio jne.)?

Kokemus näyttelystä ja sen vaikutuksista

22. Mistä sait tietoa PVK:n näyttelyhausta ja hakukäytännöistä?
23. Mitä näyttelyhaussa tulisi kehittää?
24. Millaisena koit PVK:n sopimus- ja näyttelykäytännöt?
25. Mitä sopimus- ja näyttelykäytännöissä tulisi kehittää?
26. Miten PVK onnistui näyttelyn järjestelyissä (kuljetukset, ripustus, avajaiset jne.)?
27. Mitä järjestelyissä tulisi kehittää?
28. Miten PVK onnistui näyttelyn markkinoinnissa ja tiedotuksessa?
29. Mitä markkinoinnissa ja tiedotuksessa tulisi kehittää?
30. Miten PVK onnistui yleisö- ja taiteenedistämistyössä?
31. Mitä yleisö- ja taiteenedistämistyössä tulisi kehittää?
32. Vapaa sana ja palaute PVK:n näyttelystä ja toiminnasta:

Näyttelypalkkio 2019-pilotti Pohjoisen valokuvakeskuksen näkökulmasta: ennakkoarviointi 2018

Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelypalkkio 2019-pilotin toteutusta sekä siihen liittyviä odotuksia ja vaikutuksia tullaan arvioimaan sekä etukäteen syksyllä 2018 että pilottivuoden jälkeen talvella 2020.

Taustaa:

- perustiedot ja luvut Pohjoisesta valokuvakeskuksesta:
- viime vuosien näyttelyiden määrät:
- viime vuosien hakijamäärät:

Nykytilanne ja lähtökohdat:

- minkälaisia korvaus- tai palkkiokäytäntöjä PVK:lla on ollut näyttelyissä tähän asti?
- mitä palautetta niistä on saatu?
- mikä motivoi pilotoimaan näyttelypalkkiota vuonna 2019? Miksi pilotti toteutetaan juuri nyt?
- mitä tavoitteita näyttelypalkkion pilotoinnilla on?
- miten pilottia on valmisteltu:
onko vertailtu muiden toimijoiden/maiden näyttelypalkkiokäytäntöjä?
jos, minkä toimijoiden/tahojen käytäntöjä?
- -miten pilotointia on käsitelty hallituksessa/rahoittajien kanssa/muiden tahojen kanssa? Onko aiheuttanut toimenpiteitä jonkun tahon suuntaan?
- -miten pilotista on tiedotettu, missä kanavissa? onko pilotista saatu etukäteen palautetta?
Jos, niin miltä tahoilta ja millaista?

Odotukset ja vaikutukset:

- miten pilointi tulee vaikuttamaan PVK:n toimintaan taloudellisesti?
- voiko pilointiin sisältyä riskejä? Jos, millaisia?
- millaisia vaikutuksia pilotilta odotetaan
 - hakuvaiheessa?
 - ohjelmistovalinnoissa?
 - näkyvyydessä ja julkisuudessa?
 - taiteilijoilta/rahoittajilta/muilta tahoilta saadussa palautteessa?

-valokuvakeskuksen toiminnan kehittämisessä?

- Tullaanko pilotin vaikutuksia tullaan seuraamaan ja arvioimaan? jos, miten?
- Muuta:

Näyttelypalkkio 2019-pilotti Pohjoisen valokuvakeskuksen näkökulmasta: Toteutuneet tulokset vuonna 2020

Pohjoisen valokuvakeskuksen näyttelypalkkio 2019-pilotin toteutusta sekä siihen liittyviä odotuksia ja vaikutuksia tullaan arvioimaan sekä etukäteen syksyllä 2018 että pilottivuoden jälkeen talvella 2020.

Perustiedot:

- hakijamäärät syksyn 2019 haussa:
- kävijämäärä vuoden 2019 näyttelyissä:

Tilanne näyttelypalkkiopilotin jälkeen:

1. Ennen pilotin alkua PVK listasi pilotin tavoitteiksi seuraavat asiat:

Pilotin tavoitteena on

1. Vahvistaa PVK:n asemaa merkittävänä valokuvataiteen edistäjänä valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.
2. Tukea valokuvataiteilijoiden toimeentuloa.

Miten tavoitteet toteutuivat?

2. Nousiko pilotti ja sen vaikutukset esiin vuoden 2019 aikana hallituksessa/rahoittajien kanssa/muiden tahojen kanssa? Onko aiheuttanut toimenpiteitä jonkun tahon suuntaan?
3. Oliko pilotilla taloudellisia vaikutuksia keskuksen toimintaan?
4. Vaikuttiko pilotti vuoden 2019 haun hakijamäärään?
5. Näkyikö pilotti julkisuudessa?
6. Minkälaista palautetta näyttelypalkkiosta ja -käytännöistä tuli pilottivuoden aikana?
7. Tuliko pilottiin liittyen yllätyksiä tai ennakoimattomia tilanteita?
8. Mitä vaikutusta pilotilla oli tulevan toiminnan suunnitteluun ja kehitykseen?

Muuta:

